Эхэ найхан нютагаа эдэ хамта мандуулаа!

БУРЯАД ҮНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

1996 МАРТЫН 19
Хабарай эхин сагаан бар hарын 30
ВТОРНИК
гарагай 3
№52 (19392)
Газетын сэн хэлсээтэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай IX сесси

ҮЕ САГАЙ ЭРИЛТЭЭР ТАБИГДАhАН АСУУДАЛНУУД

Буряад Республикын Арадай Хуралай юhэдэхи сесси тухай Россэй үнгэрhэн гарагай 7-ной [illegible] гараа hэмди.

Юhэдэхи сессиин зүблэхэ [illegible] табигдаhан асуудалнуудые [illegible]hанай удаа Сэлэнгын [illegible]агай өөhэдыгөө [illegible]элбэрилгын гулваа Н. Д. [illegible]аев, аймагайнь хүшэр хүндэ [illegible]алда орохые хараада абан, [illegible]гэ зөөреэр туhалха тухай [illegible]удал шиидхэхыень сессидэ [illegible]адхаба. Тэрэнэй дурадхалые [illegible]ийн хэлсэлгэдэ олон [illegible]утадууд хабаадаа. Юундэб [illegible]аа, республикын 1996 оной [illegible]лет баталhанай удаа нэмэлтэ [illegible]гэ зөөри олохо гээшэ болэн [illegible]эг бэшэ. Тиимэhээ Буряад [illegible]публикын Правительствада [illegible] асуудалые hайнаар зүбшэн [illegible]hэнэй удаа ямар нэгэн ондоо [illegible]ондо hомологдоhон мүнгые [illegible]лгын райондо үгэхэ баатай [illegible]о юм ха. Тус асуудалые [illegible]елийн 1 болотор [illegible]авительствада хаража үзэхэ, [illegible]ань Арадай Хуралай сесси [illegible]рэ зубшэхэ гэhэн шиидхэбэри [illegible]аба.

Удаань Арадай Хуралай [illegible]адэхи сесси дээрэ хаража [illegible]дхөөр хараалагдаhан "Буряад [illegible]спубликын Арадай Хуралай [illegible]ололгын палатын түрүүлэгшэ [illegible]ай асуудалые зүбшэн хэлсэжэ [illegible]лбэ: Арадай Хуралай [illegible]рүлэгшэ М. И. Семёнов тус [illegible]алаар үгэ хэлэхэдээ, [illegible]лгын палатын түрүүлэгшыи [illegible]алда элдэб эмхинүүд 4 [illegible]идатура дурадхаhан байна [illegible] мэдүүлээ. Тэдэ [illegible]идатуранууд соohоо Улаан-[illegible]н Советскэ районой өөhэдыгөө [illegible]элбэрилгын гулваа Г. А. [illegible]евай кандидатурые шэлэжэ, [illegible]кин үзэмжэдэ дурадхаhабди [illegible]. Г. А. Айдаевай кандидатурые [illegible]ай Хуралай депутадууд А. Д. [illegible]ышев, Ф. С. Самаев болон [illegible] дэмжэhэн байна. [illegible]путадуудай нюусаар дуугаа [illegible]лгын үүнгүүдээр Геннадий [illegible]ипович Айдаев Арадай [illegible]ралай Тоололгын палатын [illegible]рүлэгшээр hунгагдаа.

Буряад Республикын [illegible]гуулиин комиссиин бүридэлдэ [illegible]рим тэды хубилалтануудые [illegible]ульха тухай асуудалаар Арадай [illegible]ралай Түрүүлэгшын орлогшо [illegible] Д. Карнышев мэдээсэл хэбэ. [illegible]нгуулиин комиссиин гэшүүн [illegible]йнан Д. Т. Шагдырова [illegible]омиссиин бүридэлhөө гараха [illegible]тухай мэдүүлгэ баряа. Буряад [illegible]еспубликын hунгуулиин [illegible]омиссиин гэшүүдые Арадай [illegible]ралай депутадууд нюусаар [illegible]дуугаа үгэжэ, hунгаха ёhотой юм [illegible]жэ тэрэ тайлбарилаад, [illegible]нгуулиин комиссиин гэшүүнээр [illegible]валгын районой өөhэдыгөө [illegible]элбэрилгын гулваагай орлогшо [illegible] Б. Батуевай кандидатурые [illegible]йдхаба. Депутадууд нюусаар [illegible]дуугаа үгэжэ, Цыденжаб [illegible]мбаевич Батуевые Буряад [illegible]Республикын hунгуулиин [illegible]омиссиин гэшүүнээр hунгаба.

Үшөө нэгэ шухала асуудал [illegible]тухай хэлэе. Юуб гэхэдэ, Арадай [illegible] Хуралай Экономическа [illegible]политикын талаар комитедэй [illegible]рүлэгшэ байhан В. К. Агаловай [illegible]ондо ажаллаха хүн хэрэгтэй болонхой, В. К. Агалов Арадай Хуралай наймадахи сессиин шиидхэбэреэр Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшоор баталагдаа hэн гээд hануулая. Депутадуудай олонхиин дуугаар тус комитедэй гэшүүн Алексей Григорьевич Нечаев Арадай Хуралай Экономическа политикын талаар комитедэй түрүүлэгшээр hунгагдаба.

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудые нэмэжэ hунгаха тухай асуудал юhэдэхи сесси дээрэ хаража үзэгдэбэ. Онохойн hунгуулиин 12-дохи, Улаан-Удын Стеклозаводской hунгуулиин 63-дахи округуудта Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудые hунгаха hунгалтые зарлаха тухай асуудал тэрэ үдэр сесси дээрэ шиидхэгдэхээр хараалагдаhан байгаа. Гэбэшье Арадай Хуралай Мандатна комиссиин түрүүлэгшэ В. Ф. Калашников бодожо, Улаан-Удын Калашниковска hунгуулиин 55-дахи округто үнгэрэгшэ hунгалтын үедэ хуули хазагайруулагдаhан тухай Улаан-Удын Октябрьска районой арадай сүүд шиидхэбэри гаргаhан байгаа гэжэ мэдээсэбэ. Арадай Хуралай депутадаар тус округhоо hунгагдаhан С. И. Пронин тэрэ шиидхэбэриие буруушаажа, республикын Верховно Сүүдтэ гомдол бариhан юм. Буряад Республикын, удаань Россин Федерациин Верховно Сүүдүүд Октябрьска районой арадай сүүдэй шиидхэбэриие хубилгаха үндэhэ hуури үгы гэжэ тоолоо бшуу. Тиимэhээ Улаан-Удын Калашниковска hунгуулиин 55-дахи округто дахинаа hунгалта үнгэргэхэ гэhэн шиидхэбэри Арадай Хуралай сесси баталан абаа.

Арадай Хуралай депутат Г. А. Айдаевай Тоололгын палатын түрүүлэгшээр hунгагдахадань, Үндэhэн Хуулиин ёhоор, тус палатын түрүүлэгшэ Арадай Хуралай депутадай уялгануудые дүүргэжэ ябаха эрхэгүй юм. Тиимэhээ Арадай Хурал депутат Г. А. Айдаев эрхэ түлөөлэлгэеэ болзорhоо урид болюулба гэжэ тоолоо, Улаан-Удын Заречный hунгуулиин 62-дохи округто Арадай Хуралай депутадай hунгалта үнгэргэхэ тухай тогтоол баталагдан абтаба. Тиимэ болохолоороо hунгуулиин аяар 4 округто байгша оной июниин 16-да Арадай Хуралай депутадуудай hунгалта үнгэргэхэ гэhэн шиидхэбэри абтаа.

Арадай Хуралай юhэдэхи сесси дээрэ "Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудай туhалагшад тухай" Дүрим тухай, Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотануудые бии болгохо тухай асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Арадай Хуралай депутадуудай туhалагшад тухай шиидхэбэри үнгэрэгшэ наймадахи сесси дээрэ абтаhан байгаа. Тиимэhээ энэ Дүрим бэлэхэнээр баталагдаа.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамота бии болгохо хэрэгтэй, тиихэдэ грамототай хамта үнэтэ бэлэг барюулагдаха ёhотой гэжэ үгэ хэлэhэн депутадууд тэмдэглээ.

Удаань Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшээр удаан саг соо ажаллаhан, мүнөө республикын Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшоор ажалладаг В. Б. Сагановые 60 наhа гүйсэhэнтэйнь дашарамдуулан, Арадай Хуралай депутадууд халуунаар амаршалба.

Республикын агропромышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй профсюзай рескомой түрүүлэгшэ В. Н. Шабанов В. Б. Сагановые 60 жэлэйнь ойгоор халуунаар амаршалаад, үнэтэ бэлэг, баглаа сэсэг барюулhан байна. Владимир Бизьяевич харюугай үгэ хэлэхэдээ, урданайхидал мэтэ партинууд хоорондын тэмсэл хэжэ ябангүй, Буряад Республикынгаа, буряад арадайнгаа аша туhада булгадаа эбтэй эетэйгээр ажал хэрэгээ үргэлжэлүүлэе гэжэ уряалаад, түрэhэн үдэрөөрнь амаршалhанайнь түлөө Арадай Хуралай депутадуудта, бусад бүхы хүнүүдтэ баяр баясхалан хүргэбэ. Саашадаашье республикынгаа арад зоной ажабайдалые hайжаруулхын түлөө бүхы хүсэ шадалаа зорюулхаб гэжэ шагнагшадые тэрэ найдуулаа.

Энээгээр Буряад Республикын Арадай Хуралай юhэдэхи сессиин нэгэдэхи хуби дүүрэбэ. Юhэдэхи сесси байгша оной апрелиин 1-дэ хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлхэ юм.

С. ОЧИРОВ,
манай корр.

АГРАРНИГУУДАЙ СЪЕЗДЫН ДЕЛЕГАТ

Яруунын аймагай "Үльдэргэ" колхозой правлениин түрүүлэгшэ Л. Д. Цыбикжапова хүн зоной дунда хүдэлжэ шадаха, коллективээ хойноо дахуулха арга шадабаряараа ганса аймаг соогоо бэшэ, мүн Буряад орон дотороо яhала мэдээжэ хүтэлбэрилэгшэ болоно. Хүдөө ажахын үйлэдбэрилэгшэдэй эрхэ нүхэсэлые хамгаалха, аршалха талаар үнэн зүрхэнhөө оролдодог хүнүүдэй нэгэниинь мүн.

Лидия Даржаевна Бүхэроссин Агросоюзай съездын делегадаар hаяхан hунгагдажа, мартын 17-до Москва хотодо үнэргэгдэхэ съездын хүдэлмэридэ хабаадахаяа Россин түб хото уржадэр мордобо.

Д. ДОНДОКОВ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Буряад Республикын үдэрнүүд мартын 18-hаа 23 болотор Москва хотодо үнгэргэгдэхэ юм. Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов республикын үдэрнүүдтэ хабаадалсана. Правительствын толгойлогшо Россин Федерациин Федеральна суглаанай Федерациин Советэй зүблөөндэ мүн лэ хабаадаха юм.

Полиомиелит үбшэнгые сараха ба тэрээнhээ hэргылхэ үдэрнүүд мартын 18-hаа 23 болотор бүхы орон доторнай үнгэргэгдэжэ байна. Уушханай ханяада аргалха талаар хүн зондо ямар туhаламжа үзүүлэгдэжэ байhан тухай асуудалнуудаар республикын фтизиатр-врачнуудай зүблөөн мартын 22-то болохо.

Хүдөө ажахын эдлэл хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилэгшэдтэй хамта Эдеэ хоолой корпорациин Буряадай филиалай "Эдеэ хоолдо орохо орооhо таряан" гэжэ программа бэлдэхэ талаар Хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министерство хэлсээнүүдые баталха талаар хүдэлжэ байна.

"1996 ондо Хойто-Байгалай ой модоной ажахын ямар байдалтай байhан тухай, ой модо хамгаалха зорилгонууд тухай" кустовой зүблөөн мартын 21-дэ эмхидхэгдэхэнь. Газарай нөөсэнүүдэй ба газар эсхэмжэлгын талаар гүрэнэй комитет газарые ашаглалгын, сахин хамгаалгын хойноhоо гүрэнэй хиналта тогтоолгые түсэбэй ёhоор шалгаха юм. Байгал нуур тушаа Правительственна комиссида материалнуудые, промышленна үлэгдэлнүүдые болбосоруулха, үлэгдэлдэ гаргаха, хаяха талаар дурадхалнуудые Экологиин ба газарай гүн дундахи нөөсэ баялигуудые хэрэглэхэ талаар гүрэнэй комитет бэлдэнэ.

1996 ондо хабарай тарилгын ба ургаса хуряалгын хүдэлмэри үнгэргэхэ талаар хүдөөгэй ажалшадта түлишэ-түрхилгын материалнуудые эльгээлгэдэ эд бараанай урьhаламжа үгэхэ талаар манай республикын Финансын министерство Россин Федерациин Финансын министерствэтэй хэлсээ баталхые бэлдэжэ байна. Нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй хамта энэ албан зургаан бюджетнэ hалбариин хүдэлмэрилэгшэдтэ салин хүлhэнэй талаар үри шэрииень түлэхэ хэмжээнүүдые абана, эдеэ хоолой жаса бүридүүлхын тула Федеральна эдеэ хоолой корпорациин Буряадай филиалда hомологдодог бюджедээр хараалагдаhан мүнгэ зөөриие тусхай зорилготойгоор хэрэглэлгые шалгана. Федеральна бюджедhээ Пенсионно жасада оруулагдаhан мүнгэ зөөриин тусхай зорилготойгоор хэрэглэжэ байhые Федеральна казначействын управлени энэ долоон хоногто шалгаха юм.

Техническэ мэргэжэлэй училищинуудай уран hайханай бүлгэмүүдэй харалга мартын 18-hаа 23 болотор үнгэргэгдэхэ, республикын Эрдэм hуралсалай министерствын аттестационно комиссиин заседани мартын 20-до, 22-то болохо. Буряад уран зохёолой декада мартын 20-hоо апрелиин 1 болотор эмхидхэгдэхэ.

Промышленностиин, элшэ хүсэнэй ба транспортын министерство инвестиционно конкурсдо хабаадахын тула промышленна, алта олзоборилгын предприятинуудай, барилгын индустриин предприятинуудай бизнес-түсэбүүдээр экспертнэ тобшололнуудые бэлдэнэ.

Барилгын ба архитектурын министерство байгша оной нэгэдэхи кварталда байрын гэрнүүдые ашаглалгада оруулха талаар зүблөө мартын 21-дэ үнгэргэхэ байна.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

Июниин 16 - Россин Федерациин Президентын hунгалта

ТҮРҮҮШЫН КАНДИДАТ БҮРИДХЭЛДЭ АБТАБА

Россин Федерациин Президентын тушаалда кандидадаар hунгагшадай бүлэгөөр дэбжүүлэгдэhэн Гүрэнэй Дүүмын депутат Геннадий Андреевич ЗЮГАНОВ Россин Федерациин Түбэй hунгуулиин комиссаар түрүүлэн бүридхэлдэ абтаба.

("Российская газета" hонинhоо абтаба).

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ОЛЗО ОРШОМНАЙ ҮШӨӨЛ БИРАГҮЙ

Дэлгүүрэй экономикын ойлгогдосогүй үе сагта хүдөөгэйхидэй ажабайдалда, ажал хэрэгтэ таагдашагүй байдал тохёолдонхой гээшэ ааб даа. Эгээл шухала асуудалнуудай нэгэниинь гэбэл, hү худалдаха үнэ сэн мүнөө болотор юундэ бага байhан зандааб? Энээниие хэн шиидхэхэ ёhотойб? Урда жэлнүүдтэ hаажа абаhан нэгэ литр hүнэймнай сэн нэгэ литр соляркын гү, али газированно уhанай сэнтэй адли оройдоошье байгаагүй юм. Харин мүнөө хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилдэг манда эгээл иимэ байдал тохёолдонхой гэхэдэ, алдуугүй. Манай ажахы hаahан нэгэ центнер hүеэ дэлгүүр дээрэ гаргажа худалдаад, олоhон мүнгөөрөө нэгэ центнер дизельнэ түлишэ худалдажа абаха аргагүй байна бшуу.

Электрын элшэ хүсэнэй, тоhо түлишын, тэжээлэй үдэр бүхэндэ шахуу улам үнэтэй боложо байхада, hаahан hүнэймнай өөрынь үнэ сэн улам дээшэлнэ. Иимэ байдал дээрэhээ ажахымнай hүеэ худалдахадаа, олзо оршо оруулна гэжэ hанана гүт? Үгы даа. Зарим ушарта гаргашаяа бүтүүлхэhээ байха, гарза хоролтодо оронобди. Ойндо орошогүй иимэ байдал тохёолдохо байна бшуу даа. hү ехээр лэ худалдахадаа, олзо оршо олохол гэжэ hанахаар. Үнэн дээрээ бидэ гарза гайда, гарша хоролтодо ехээр оронобди.

Иимэрхүү байдал ганса манай ажахыда ушараа бэшэ, аймагай бусад нэгэдэлнүүдтэ баhал тохёолдонхой. Гэхэтэй хамта үбэлэй үедэ гансал hүеэ худалдажа, ажахынгаа кассада мүнгэ оруулха аргатай гээшэбди. Мүнөө үедэ манда энэ хоморой түхэриг тон хэрэгтэй байна ха юм. Илангаяа хабарай тарилгын бэлэдхэл соо энэ мүнгэн ехэл хэрэгтэй болоно.

Үнгэрhэн январь hарын дүнгөөр малшадай үдэр үнгэргэхэдөө, мүнгэ зөөри олохын түлөө hү hаалияа хайшан гээд дээшэлүүлхэб, абаhан hүнэйнгөө өөрынь үнэ сэнгые ямар аргаар доошолуулхаб гэhэн хөөрэлдөө үүсхээ hэмди. Олохон мэргэжэлтэд, малшад, хүдэлмэрилэгшэд өөhэд өөhэдынгөө hанамжануудаар хубаалдаа, хэрэгтэй дурадхалнуудые оруулаа.

"hү ехээр hаахадамнай, сагаан эдеэн элбэгээр абтана. Эндэhээ ашаг олзомнай доошолно. Бидэ гансал hаahан hүеэ худалдахадаа, бага, ехэшье hаань, мүнгэ олохо аргатайбди" гэжэ үгэ хэлэгшэд нэгэн дуугаар мэдүүлээ. Хүндэ хүшэр байдалай хэды ушарбашье, ажахымнай мүнөө үедэ сагаан эдеэ үйлэдбэрилжэ, олзо оршо оруулха аргатай гэжэ тэдэнэр онсо тэмдэглээ hэн.

Нэгэдэлэймнай ахамад зоотехник Николай Павлович Колбин үгэ абахадаа, hү hаалиин бүхы гаргашануд тоологдонхой гэжэ хэлэбэ. Үбhэ тэжээлэй, электрын элшэ хүсэнэй, малай байра дулаасуулhанай, hаahан hүеэ зөөжэ абаашаhанай, hаалишадай, үхэршэдэй абаха салин хүлhэнэй бүхы гаргашануд тоологдоходоо, жэжэ-божо юумэнүүд булта хараада абтаhан байгаа. Эды ехэ гаргашын хэды хэгдэбэшье, тушаагдаhан hүнэй килограмм бүхэнhөө 200 түхэригэй олзо оршо оруулаабди. Манай hаahан hү буйлуулан болбосоруулдаг монополистнуудhаа боложо, бидэ иимэ багахан хэмжээнэй олзо оршо оруулнабди гэжэ хэлэхээ hананаб.

Саашадаа hү үйлэдбэрилжэ, тэрэнээ худалдахадаа, олзо оршо абаха арга манда бии гү гэжэ нүхэр Колбинhоо тиихэдэ асуугаа hэм. Арга боломжо бии гэжэ тэрэ хэлээ. Бэлэдхэгдэhэн тэжээлэй үнэ сэнгhээ ба адууhа малаа элдэб зүйлэй тэжээлээр хангаhанhаа hүнэй сэн сэхэ дулдыдаха байна бшуу. Бидэ үнеэдээ элдэб янзын тэжээлээр хангажа үшөө шаданагүйбди. Байhан тэжээлэйнгээ үнэ сэнгыень тооложо гарганхайбди. Эндэ бага-сага юумэеэ гамнаха, химгадаха аргатайбди. Электрын элшэ хүсэ хэрэглэжэ, нилээд ехэ гаргаша хэнэбди. Эндэ алмаха юумэн үгы. Юундэб гэхэдэ, электрын элшэ хүсэ хэрэглэhэнэй түлбэриин үдэр бүхэндэ шахуу дээшэлжэ байhаниинь эли.

hүнэй өөрынь сэндэ үшөө ямар юумэн нүлөөлнэб гэбэл, комбинат хүрэтэр абаашахадаа, айхабтар ехэ гаргаша хэдэг байнабди. Манай ажахы хотоhоо зуугаад гаран модоной зайда оршодог. Үнэн дээрээ hүеэ шэрээд, хото үдэр бүхэндэ ошол даа, ехэхэн мүнгэнэй гаргаша хэгдэхэ байна. Тодорхойлон хэлэбэл, бидэ үдэр бүри дунда зэргээр 11-12 центнер hү хото абаашахадаа, энээнhээ 1,5 центнерынь гэхэ гү, али тэрэнэй сэнгынь автомашина хэрэглэhэнэй гаргашада ошоно. Тэрээнhээ гадуур бензиндэ, жолоошоной салинда болон бусад юумэндэ мүнгэн түлэгдэхэ болоно бшуу. hүнэй багаар мүнөө hаагдаhан дээрэhээнь автомашинын цистернын оройдоол тэн хахадынь лэ дүүргэгдэнэ гэжэ баhал бү мартая. Хэрбээ цистернын hүөөр дүүргэгдэшоо гээшэ hаань, гаргашамнай бага боложо үгэхэ байна ха юм. Энээнэй түлөө оролдохо тушаа эндэ баhал хөөрэлдөөн болоо.

Манай ажахын hаалишан Тамара Фёдоровна Третьякова ори гансаараа жэлэй туршада үнеэн бүриhөө дунда зэргээр 3500 килограмм, харин мүнөө үдэр бүри 10 килограмм hү hаажа абана. Бэшэнэй иимээр хүдэлдэг болоо гээшэ hаань, hү hаалимнай салгидаха байгаа гэжэ hанахаар.

hү ехээр hаажа абахын тула ажалайнгаа журам шангадхаха, hаалишадаа халуун анхаралаар хүреэлхэ, фермэ дээрээ ёhотойл гурим тогтоохо, малаа hайн шанартай тэжээлээр хангаха, тэрэнээ зүбөөр, гамтайгаар, заатагүй шанаржуулжа хэрэглэжэ ушартай болонобди. Тиихэдээ тэжээлээ ба hүеэ гаргашалhанаа шангахан бүридхэлдэ, нарин хиналта доро абаха гээшэ баhал манай нангин зорилго мүн. Иигэжэл саашадаа хүдэлөөд, ажалаа эмхи гуримтайгаар ябуулаад байгаа hаамнай, олзо оршо заатагүй абтаха аргатай ха юм.

П. КУШНАРЁВ,
Тарбагатайн аймагай таряашанай ажахынуудай "Авангард" нэгэдэлэй түрүүлэгшэ.

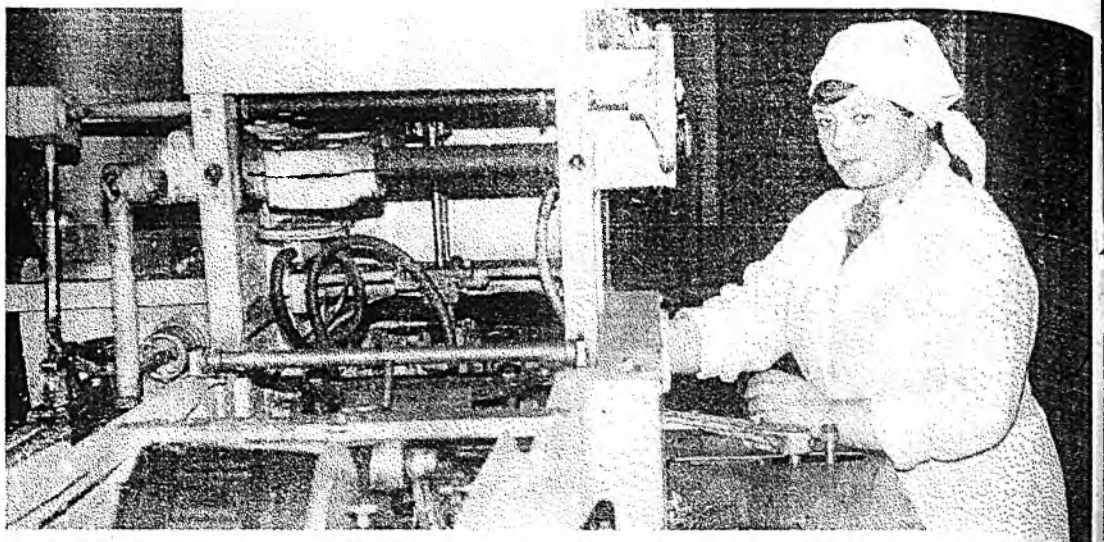

САГААН ЭДЕЭН ХЭР АБТАНАБ?

Сагаан hарынурда тээ Улаан-Үдын hүнэй комбинат хотын зониие hүнэй зүйлнүүдээр хэр ханганаб гэhэн зорилготойгоор эндэ хүрэжэ ерэбэбди. Нэн түрүүн комбинадай директор Баир Дашиөвич Раднаевтай уулзаhан байнабди. Энэ хүтэлбэрилэгшые би үнинэй таниха дээрэhээ ерэhэн хэрэгээ сэхэ хэлээ хэм.

- Сагнай мүнөө ондоо боложо хүбилаа. Хото шадар оршодог ажахынууд үйлэдбэрилhэн hүеэ балай тушаахаяа болинхой. Шалтагаанууд яhала олон юм ааб даа. Нэн түрүүн худалдан абаха сэнгэй бага байhан дээрэhээ иимэл байдал тохёолдоо гэхэдэ, алдуу болохогүй. Тэрээнhээгадуур тоhо түлишын материалай, запас хэрэгсэлнүүдэй ба электрын элшэ хүсэнэй сэнгүүдэй эрид нэмэhэн ушарhаа бололсоо гэхэ байнаб, - гэжэ тэрэ байдалаа манда ойлгуулба.

Үнэхөөрөөшьё, шалтагаанууд олон юм ааб даа. Хото шадар оршодог ажахынууд үбэлэй hарануудта тус комбинадта hүеэ балай тушаанагүй. Юундэб гэхэдэ, колхоз, совхозуудтай эдэнэр саг соогоо тоосоогоо хэжэ шаданагүй. Иимэ ушарhаа хүдөө ажахын предприятинууд үйлэдбэрилжэ абаhан сагаан эдеэгээ асархаяа балай hананагүй бшуу.

Эдэ бүгэдын шалтагаанууд дээрэhээ хото шадар оршодог Ивалгын, Тарбагатайн болон Загарайн аймагуудай ажахынууд үдэртэ дунда зэргээр 5-6 тонно hү тушаана. Асарагдаhан энэ багахан хэмжээнэй hүнhөө буйлуулагдаhан сагаан эдеэнэй продукци юун ехээр абтахаб даа. Үдэр бүри табан зуугаад килограмм зөөхэй үйлэдбэрилжэ, өөhэдынгөө мэдэлэй магазинуудта, мүн хүүгэдэй саадуудта, больницануудта эльгээдэг. Тэрээнhээ гадуур гурбан зуугаад килограмм ээзгэй баhал үйлэдбэрилнэ. Нэгэ тонно шахуу сыр үйлэдбэрилжэ, худалдаа наймаандаа ябуулдаг байна гэжэ эндэ ерэхэдээ, бидэ ойлгожо абаа hэмди.

Хотын зониие ба хүүгэдэй саадуудай үхибүүдые hайн шанартай hүөөр болон hүнэй зүйлнүүдээр, мүн нарай нялха хүүгэдые тусхай технологёор бэлдэhэн hүөөр хангаха хэрэгтэ хубитаяа оруулдаг дүй дүршэлтэй худэлмэрилэгшэд комбинадта нилээд олон. Тэдэнэрэй дундаhаа сыр үйлэдбэрилэн гаргадаг цехтэ коллективэй урдаа хараха түрүүшүүлэй нэгэн Любовь Васильевна Севская амжалта түгэс ажалладаг юм. Тэрэ энэ цехтэ зургаан жэлэй турша соо худэлхэдөө, 2-дохиhоо 4-дэхи разрядтай боложо, мэргэжэлээ нилээд дээшэлүүлhэн байна. Комбинадай эгээл харюусалгатай участогта ажалладаг Татьяна Иннокентьевна Елистратова залуу басаган байхадаа, эндэ ерэhэн намтартай. Тэрэ мүнөө 22-дохи жэлээ худэлжэ ябана. Нарай нялха хүүгэдэй хэрэглэхэ hүнэй зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг цехэй лабораториде эhээбэри бэлдэдэг гол үүргэтэй юм. Энэмнай одоол тон харюусалгатай ажал болоно. Татьяна Елистратова юрын худэлмэришэнөөр худэлжэ эхилээд, мүнөө иимэ харюусалгатай ажал бэелүүлжэ ябана бшуу.

Хотын hүнэй комбинат нёдондо жэлдэ акционернэ предприяти болон хубилгагдажа, үйлэдбэриеэ тад ондоогоор эрхилдэг болоhон байна. Ажамидаржа, бүтэн бүрин үлэхын түлөө тэдэнэр предприяти дээрээ хамhабариин үйлэдбэри эрхилдэг болобо. Жэшээлхэдэ, хилээмэ бариха багахан пекарни тодхожо, хилээмэ, бүүлхэнүүдые болгожо, хотын зониие хангаа эхилэнхэй. Энэ цехынь hаяшаг ашаглагдажа захалhан хадаа ашаг үрэеэ үшөө харуулаадүй байhаар. Цехтэ Ирина Леонидовна Валишина хилээмэ баригшаар худэлнэ. Эндэ ерэхынгээ урда тээ холисогүй hү гаргадаг аппарадта ажалладаг байhан юм. Ирина Леонидовна комбинадта арбадахи жэлээ худэлжэ ябана.

Дэлгүүрэй экономикын оршон байдалда тус предприяти бэрхэшээлтэй байдалда оронхой. Бүтэн бүрин үлэхын, ажамидаржа гарахын тула шиидхэгдээгүй олохон асуудалнуудые шиидхэхэ ёhотой болоно. Нэн түрүүн hайн шанартай продукци буйлуулан гаргажа, тэрэнээ саг соонь худалдаха гээшэ тон удха шанартай. Хоёрдохёор, hү тушаадаг ажахынуудтаяа тоосоогоо хэхын тула мүнгэн хэрэгтэй. Энэ асуудал ехэл хүндөөр шиидхэгдэнэ. Юрэдөөл, "зэрлиг" дэлгүүр энэ предприятиие баhал "тушанхай" гэжэ ойлгохоор байгаа hөн.

Д. ДОНДОКОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: сырэй цехэй худэлмэришэн Л. В. Севская ажал дээрээ; эhээбэри бэлдэдэг Т. И. Елистратова продукциингаа шанарыень шалгана; хилээмэ баридаг И. Л. Валишина.

М. ШАНТАКОВОЙ фото.

Бүгэдэ буряадай хоёрдохи съездые угтуулан

ТҮРЭЛХИ ХЭЛЭЕЭ ХҮГЖӨӨХЫН ТУЛА

Бүгэдэ буряадай хоёрдугаар съезд дээрэ түрэл арадайнгаа хүгжэлтын талаар тон шухала тогтоол абаха ёһотойбди. Урданайхидал адли багсаан татаад хайшаншье гээд үзэхэдэ, тааралдашаха тогтоол хэрэггүй. Бүхы бага, ехэ асуудалнууд соohоо тон шухалынь оложо, зорилгоёо һонордохохо ёһотойбди. Эгээн шухала асуудалнуудай нэгэн түрэлхи хэлэн, тэрэнэй хүгжэлтэ олонхи зоной һанаа сэдьхэл зобоohон зандаа. Энээниие ойлгожо ядахаар бэшэ ааб даа. Түрэлхи хэлэеэ алдабал, хэншье бэшэ болохо байнабди. Хэлэн тухай хүүли абтажа, буряад хэлэн үрэнэй хэлэн болоһоор нилээдгүй саг үнгэршэбэшье, үрэн түрын талаһаа тааараха хэмжээн багаар абтана. Хүлеэхысэ хүлеэгдээ, нилээдгүй хэлсэгдээ. Мүнөө хоohон үгэ, хубхай зугаа хаяжа, хамсыгаа шамажа, хара ажал хэхэ саг үлаа. Найдаха, урдаа харан этигэхэ юумэнай бүгэдэ буряадай съезд болоод байна. Эндэ хэлэгдэһэн үгэнүүд, ороhон дурадхалнууд, абаһан тогтоол Правительствын үзэмжэдэ орожо, нягта наринаар харагдаха, үргэн зоной һанал, бодол хүндэтэй байха аабза гэжэнайдая.

Юу хэхэ гэбшэб?

Эрдэм һуралсалай министерство дээрэ эдэ бүгэдээ тохожорхёод байха бэшэ, энэ асуудалаар Буряад Республикын Правительство үдэрһөө үдэртэ һанаалаа табижа байха ёһотой. Урдань партиин обкомһоо эхитэй орхигдоhон, түрюулһэн хэлэ бодхоохо гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Эндэ республика хүтэлжэ байһан зоной зэмэ ехэ, сагааруулхань бэрхэ. Энэл ушаһаа хуули баригшад эсэн гусангүй энэ хэрэг эрхилхэ хэргэтэй. Мүнөө хараад үзэгты, ниислэл хотын зарим һургуулида буряад хэлэ ёһын тэды үзэнэ гэхэдэ, ехэ алдуу болохогүй. Юундэ буряад хэлэнэй хэшээл һүүлшын хэшээл гү, али факультатив болохо болобоб? Хэлэеэ хүсэд мэдэхэгүй тон олон байха, теэд юундэ буряад хэлэнэй хэшээл үсөөн байха болоноб? Бэеэ аршалхые һэдэнгүй һайсахан бодоод үзэхөөр ха.

Саашань хэлэхэдэ, түрэлхи хэлэеэ амжалтатайгаар шудалхын тула республика дотор таарамжатай байдал тогтохо ёһотой.

Ондоогоор хэлэхэдэ, бүхы үгэдэг, үзэгдэдэг юумэн ехэнхи түрэлхи хэлэн дээрэ хэлэхэ, харагдаха байбал, хэды ехэ шанартай байха һэм бэ!

Үхибүүдэй анхарал ходол татажа байдаг телевидени болоно. Хэлэндэ һураха хэрэгтэ тэрэ ехэхэн удхатай.

Мүнөө манай республикын телевиденидэ үгтэһэн сагай оройдоол 16-18 процентнь буряад хэлэн дээрэ дамжуулагдана. Хоёр-гурбан жэлэй саада тээ 26-27 процент болодог байгаа юм. Буряад хэлэнэй хүгжэлтэ аргагүй шухала гэжэ мэдэжэ байгаад юундэ, хэнэй хүсөөр сагынь хороогдоноб? Хэлэнэй хүгжэлтэдэ хэн нэгэн хүндэлдэнэ гү? Энээниие Правительствын хүсөөр заһаха ушартай ха юм.

Минии һанахада, Буряад Республикын телевидени бүхы үгтэһэн сагайнгаа 50 процентһээ бага бэшэ сагые түрэлхи хэлэн дээрээ ябуулжа, хэлэеэ шудалха талаар нилээдгүй туһа нэмэри оруулха байгаа гэжэ һанагдана. Буряад хэлэн дээрэ дамжуулха асуудал темэнүүд элбэг даа, ядалдаха юумэн эндэ байхагүй. "Унтаахай" гэжэ дамжуулга юу харуулнаб даа? "Спокойной ночи, малыши" гэжэ дамжуулгын харуулагдажа байн гэнээнь, "Унтаахайе" ород хэлэн дээрэ дамжуулха гэжэ яаха юм? Энээниие заһаха хэрэгтэй. Овощ, саад тариха тухай буряад хэлэн дээрэ дамжуулха тон шухала, ород зон энээндэ нилээдгүй бэрхэ, хүдөөгэй зон гэгдэнхэй ха юм.

Буддын шажанай һургаал, архи, тамхинай хорон, буян үйлэдэхэ заабари, буряадай түүхэ бэшэг, дэлгүүрэй экономико; хүдөөдэ гарадаг зүйл үйлэдбэрилхэ арга гэхэ мэтэ. Хэдэн олон темэ ойроошье хүртөөдүй байһаар. Буряад хэлэн дээрэ мультфильм табижа һураха саг ерээ. Телевидени буряад хэлэнэй хүгжэлтэдэ нилээдгүй нүлөө үгэхэ гэжэ мэдэе.

Саашань. Түрэлхи хэлэнэй хүгжэхын тула үхибүүдэй үзэхэ, уншаха ном тон шухала. Мүнөө хүдэлжэ байһан гансал коммерциин мэдэлдэ орошоhон типографи манда хэрэгтэй номуудые түрэлхи хэлэн дээрэ олоор гаргахаяа байнагүй, оролдохошьегүй. Юу хэхэ ёһотойб? Минии эгээн шухала дурадхал, һаяын сагта өөрын мэдэлэй типографитай хүүгэдэй номой хэблэл байгуулха ёһотойбди. Тиигээгүй сагта юуншье болохоёо байнагүй. Мүнөө ород хэлэн дээрэ үхибүүдэй дура татама элдэб янзын гоё зурагтай номууд магазинда, айлда дүүрэн байха. Теэд буряад хэлэн дээрэ (гомдохоор) юуншье үгы, одоол "хогоосон юртэмсэ" байнал даа.

Иимэ байдалда байгаад буряад хэлэндэ үхибүүдые һургаха гээшэ топ бэрхэшээлтэй, минии, багша хүнэй, ойлгоходо, худал юумэн боложо байна. Бүри бага балшар наһанһаа хэлэндэ орохо сагһаа хойшо хаража гоёшоохоор, хуудаһан дээрэнь ехэнхинь зурагтай, үсөөхэн, тон һонорхон үгэнүүдые толилһон номууд тон элбэг болохо ёһотой. Хэлэндэ орожо ядажа ябаһан үхибүүдэй ойлгохын аргагүй, шүлэглэмэл гү, али дан гоё үгэнүүдые оруулһан ном таарахагүй. Һургуулида ороод байхадаа уншаха багахан, зураг элбэгтэй номууд, тээ ехэхэн наһанай үхибүүдэй уншаха номууд гаражал байбал шухалын шухала гээшэ. Ород хэлэн дээрэ хүүгэдэй номуудые аргагүй бэрхээр тааруулжа гаргана, тэдэниие буряад болгон оршуулхада болохо байгаа.

Зарим нүхэд өөрын типографи худалдажа абахань хүндэ хүшэр гэжэ болохо. Энээнһээ айжа болохогүй. Бидэ өөрһөө мүнгэ татая, спонсорто хандая, юрэдөөл, эмхидхэхы хүсэн хэрэгтэй. Съезд дээрэ тусхай комисси бии болгоод энэ ажал хүтэлхые дурадхаха байнаб. Энэ хэблэл буряад, эвенк яһанай үхибүүдэй уншаха ном гаргаха уялгатай. "Булаг" гэжэ нэрэтэй хэблэл тогтоохые дурадханаб. Дээрэ хэлэгшэдые согсолон хэлэхэдэ, иимэ - буряад хэлэн дээрэ һургуулида хэшээл, элбэг ном, телевидени гурбаниие зэргэ ябуулбал, бидэ нилээдгүй амжалта туйлахабди.

Тэрээнһээ газаа буряад хэлэнэй хүгжэлтэдэ тон шухала хүндэхэн асуудалнуудые би табиха һанаатайб.

Мүнөө хоридохи зуун жэл үнгэржэ, хорин нэгэдэхи зуун жэл гарахаа байна. Бидэ шэнэ зуун жэлые ямар зон угтахаа байнабибди? Хэлэтэй гү, али хэлэгүй гү? Иигээд арад бүхэн хэн гээшэбибди гэжэ бэеэ шүүмжэлэн хаража үзэхэнь лабтай. Буряадаар мэдэхэгүй зон XXI зуун жэлдэ ороходоо, тулюурхан байхань ха. Эдэ мэтые һайнаар бодожо, энэ зуун жэлэй һүүлшын 5 жэл соо гайхажа, түбэгшөөжэ ябангүй, хүсэ ехэтэйгээр хэлэнэй хүгжэлтын талаар ажал ябуулая. Минии һанахада, 2000-2001-дэхи һуралсалай жэлдэ (табан жэл болоод) Буряад Республикын дээдэ һургуулида орохые һэдэһэн буряадууд түрэлхи хэлээр шалгалта (хүнгэхэн шанартай) барижа, дээдэ һургуулида орохо ёһотой.

Иигэжэ мүнөөнһөө табибал, хүн зон уридшалан ойлгожо, түрэлхи хэлэнэй зиндаае дээгүүр тоолодог болохонь дамжаггүй. Түрүүшэгээр зарим нэгэн шууяна, арсана бээ, байн-байн ойлгогдохо буряад арадай нэгэ ехэ зэргэнь боложо үгэхэл байха.

Саашань дурдан хэлэхэдэ, Улаан-Үдэ хотодо ажаһуудаг буряад яһатан юундэ түрэлхи хэлэнэйнгээ хуби заяанда шадалтайханаар оролсоногүйб? Буряад хэлэн дээрэмнай гарадаг гансахан хэблэл "Буряад үнэн" Улаан-Үдэдэ тон үсөөнөөр һүүлшын минии дурадхал. Хуулиин ёһоор, буряад хэлэн үрэнэй хэлэн болонхой. Энэ ушар ямар удхатайб гэхэдэ, манай республикын дээдын дарганар буряад хэлэ хүндэлхэнөө гадна, тэрэниие мэдэхэ, хэрэглэхэ зэргэтэй. Үрэнэй хүтэлбэрилэгшэд үрэнэйнгөө хэлэ мэдэхэ ёһотой. Конституциин ёһоор, Буряад Республикын түрүүшын Президент буряад хэлэ заал һаа, мэдэхэ ёһотой бэшэ юм. Тэрэ удаадахи Президент буряад хэлэ мэдэхэ ёһотой. Хоёрхон жэл болоод һунгагдаха шэнэ Президентдэ ямар эрилтэ табиха ёһотойб? Энэ эрилтэ буряад хэлэ мэдэхэ талаар миин лэ дүүргэһэн байжа болохогүй. Буряад Республикын Президент үрэнэй хэлэн болохо буряад хэлэ гүйсэд мэдэхэ ёһотой.

Тодорхойлбол, Президентдэ табигдаха эрилтэ иимэ байха гэжэ һананаб:

"Буряад үнэн" үрэн түрын шанартай газетэ уншаад, удхыень хөөрэжэ үгэхэ зэргэтэй. Газетэеэ ойлгохогүй Президент хэрэггүй ха.

Албатанайнгаа бэшэһэн гомдол бэшэг, мэдүүлгэ, эрилтэ бэшэг уншаад оршуулагшагүйгөөр ойлгохо ёһотой хүн байха зэргэтэй. Телевиденеэр буряад хэлэн дээрэ зоидоо хандажа үгэ хэлэжэ шадаха.

Буряадаар хөөрэлдэжэ, олон зоной урда үгэ хэлэжэ шадаха хүн байха юм. Эдэ эрилтэнүүдэй тоогдохогүй байбалынь гомдолтой. Президентын һунгалтаһаа арсахаар байна. Зүбшэн табигдаһан эрилтэнүүдые хэн хинан шалгахаб? Минии һанахада, буряад хэлэнэй факультедэй багшанарһаа, уран зохёолшодоо, "Буряад үнэн" газетын ажалшанһаа бүридэһэн тусхай үрэнэй комисси байха ёһотой. Тэрэнэй тогтоол һунгалтада харгы нээжэ үгэхэ ёһотой. Энэ комиссиин бүридэлдэ буряад хэлэ мэдэхэгүй хүн яажа орожо болохоб даа.

Иигэжэ түрэл хэлэеэ һайн мэдэхэ президент һунгагдабал, буряад хэлэнэй хүгжэн үндыхэ хэрэгтэ сэгнэшэгүй ехэ нүлөө үгэхэ, үзүүлхэшье һэн. Шухалын шухала эдэ һалбаринуудай оролсоогүй байхада, буряад хэлэнэй шабардахань гайхалгүй. Мүнөө дэмы үгөөр бэе бэеэ мэхэлэнгүйгөөр тодорхой ажал хэхые уринаб.

Б. РЫБДЫЛОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Хэжэнгэ.

ШЭНЭ БАЙРАНУУДЫЕ ТОЛЛОБО

Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдын отделени, акционернэ "Азия-Полис" бүлгэм, хотын захиргаан, локомотив-вагон заһабарилгын завод дүрбэнэй хубяар хамтаржа, Комсомольско үйлсэдэ барюулһан 75 айлай байха гэр һаяхан ашаглалгада оруулагдаба.

Улаан-Үдын локомотив-вагон заһабарилгын заводой "1994 ондо, мүн удаадахи жэлнүүдтэ гэр байра барилгын болон хубаарилгын гурим тухай" дүримөөр үндэһэлэн ээлжээгээрээ гэр абаха болбоhон хүн абаха байрынгаа талмайн 10 процентые түлэхэ мүнгэ өөрөө гансата оруулдаг болонхой. Бэшэ мүнгэеэ хожомынь хүдэлмэриингөө салиниһаа хуби хубяар түлэжэ һалгааха ёһотой. Олон жэлдэ заводто хүдэлһьень хараада абажа, завод туһалалсадаг.

Барилгынгаа управлениие ажалгүй үлөожэрхихэгүйн, саашадаа гэрэй барилга таһалдуулхагүйн тула тус завод иимэ шинидхэбэридэ ерэнхэй.

Локомотив заһабарилгын, вагон заһабарилгын, шудхалгын-механическа үйлэдбэринүүдтэ заводой директорэй захиралтаар хоёр-хоёр байранууд хубаарилагдаа.

Заводой ветерануд, булад шудхалгын цехһээ А. Я. Тюфанова, механическа цехһээ Н. И. Федорец, локомотиво-колесно цехһээ Г. С. Касумов, механокомплектовочноhоо А. И. Воейков, заһабарилга-барилгын цехэй шэрдэгшэ Г. И. Левшина болон бусад шэнэ байраяа толлоо.

Байрын талмайн нэгэ дүрбэлжэн метрэй түлөө 2 миллион 447 мянган түхэриг тө байхадань, заводой хүдэлмэришэдтэ 1 миллион түхэриг түлүүлхэ гэһэн заводой захиргаанай дурадхал нэгэн дуутаар дэмжэгдээ. Ушар тиимэһээ заводой хүдэлмэришэд эзэлһэн талмайнгаа бодото сэнһээ хоёр дахин үнэгүйгөөр түлэхэнь гээшэ.

Манай корр.

ШАГНАЛНУУД

Барилгын талаар габьяатай байһанайнь түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной мартын 6-най Зарлигаар "Дарханинвестстрой" гэжэ акционернэ бүлгэмэй генеральна директор **Дашицыренов** Дашидалай Дамбаевичта **"Буряад Республикын габьяата барилгашан"** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Элүүрые хамгаалгын талаар габьяатай байһанайнь ба үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной мартын 6-най Зарлигаар "Буряад Республикын хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгобо гэбэл:

"Буряад Республикын габьяата врач"

Базарова Доржи-Ханда Базаровнада—Улаан-Үдэ хотын медицинын территориальна 3-дахи нэгэдэлэй таһагые даагша.

Бабошина Лидия Николаевнада —Загарайн аймагай Шэнэ-Бэрээнэй участково больницын отделениие даагша.

Перепанова Лариса Сергеевнада—Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерствын управлениин начальнигай уялгануудые дүүргэгшэ.

Шитикова Татьяна Алексеевнада—Хойто-Байгалай районой Нижнеангарскын медицинын территориальна нэгэдэлэй отделениие даагша.

* * *

"Буряад Республикын элүүрые хамгаалгын габьяата хүдэлмэрилэгшэ"

Минакова Эмма Яковлевнада—Улаан-Үдэ хотын неонатальна түбэй ахамад медицинскэ сестра.

* * *

Эрдэм һуралсалай талаар габьяатай байһанайнь, үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной мартын 6-най Зарлигаар Улаан-Үдын хэлхеэ холбооной электротехникумэй багшанарта **"Буряад Республикын габьяата багша"** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо гэбэл:

Дырдуева Дарима Батомункуевнада;

Ильиных Нина Дмитриевнада.

Элүүрые хамгаалгада үни удаан саг соо амжалтатайгаар хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө Буряад Республикын Президент 1996 оной мартын 6-най Зарлигаар Улаан-Үдэ хотын медицинын территориальна 5-дахи нэгэдэлэй ахамад врачай орлогшо **Иванова** Дыжидма Базаровнае Буряад Республикын **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ

СОЁЛ ТУХАЙ

Россин Федерациин Конституциие, Бүряад Республикын Конституциие, уласхоорондын хуули ёһоной нормонуудые, "Соёл тухай Россин Федерациин хуули ёһоной үндэһэ һууринууд" гэһэн Россин Федерациин Хуулиие хүтэлбэри болгон;

хүнэй хүгжэлтэдэ, бэлиг шадабаряа бэелүүлгэдэ, обществые энэрхы шэглэлтэй болголгодо, арадуудай үндэһэн өөрсэ илгаагаа сахилгада, тэдэнэй нэрэ хүндые батадхалгада соёлой дүүргэдэг үндэһэн шухала үүргые мэдэрэн, сэбэр һайхан хүсэл бодолоо һэргээлгэтэй, демократи хүгжөөлгэтэй, социально-экономическа дэбжэлтэгэй, Буряад ороной бүрин бүтэн, хүсэд эрхэтэ байдалые бэхижүүлгэтэй соёлой таһаршагүй холбоотой байһые тэмдэглэн,

олон үндэһэ яһатанай соёлой харилсаа холбоо байгуулха, мүн дэлхэйн соёл болбосоролтой Буряад ороной арадуудай соёлой нэгэдэхэ хүсэл эрмэлзэлые элирхэйлэн,

"Соёл тухай" (саашадаа - Хуули) Буряад Республикын тус Хуулиие, Буряад орондо соёлые аршалан сахиха, хүдэлгэхэ ба хүгжөөхэ хуули ёһоной үндэһэ һуури болгон, Буряад Республикын Арадай Хурал баталан абана.

БҮЛЭГ 1. ЮРЭНХЫ ДҮРИМҮҮД

Статья 1. Гол ойлгомжонууд

Тус Хуули дотор хэрэглэгдэһэн нэрэ томьёонууд иимэ удхатай:

соёлой ажал ябуулга соёлой үнэтэ бүтээлнүүдые аршалан сахиха, шэнээр байгуулха, дэлгэрүүлхэ ба хэрэглэн ашаглаха талаар ажал ябуулга;

соёлой үнэтэ бүтээлнүүд - сэбэр сэхэ байха ба гоё һайханиие ойлгохо нангин хүсэлнүүд, бэеэ һайнаар абажа ябаха дүрим ба жэшээнүүд, хэлэнүүд, нютаг хэлэнүүд ба үзэгдэлнүүд, үндэһэн заншалнууд болон ёһололнууд, нютагуудай, үндэһэ яһатанай, хүнэй бэе махабадай түүхэтэ нэрэнүүд, аман зохёол, уран һайханай бүтээлнүүд болон мэргэжэлнүүд, соёлой болон искусствын зохёолнууд, соёлой ажал ябуулгые эрдэм ухаанай талаһаа шэнжэлгэнүүдэй дүнгүүд ба онол арганууд, түүхын-соёлой удха шанартай байшангууд, барилганууд, эл хэрэгсэлнүүд болон технологинууд, түүхын-соёлой талаһаа онсо өөрсэ удха шанартай газар дайданууд болон объектнүүд;

соёлой аша туһанууд - эрхэтэдэй өөһэдынь соёлой эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангахын тула юридическэ нюурнуудай болон хүнүүдэй, эмхинүүдэй олгодог эрхэ байдал болон хангалганууд;

зохёохы ажал ябуулга - соёлой үнэтэ бүтээлнүүдые зохёон байгуулга ба тэдэниие тайлбарилан гүйсэдхэлгэ;

зохёохы хүдэлмэрилэгшэ - соёлой үнэтэ бүтээлнүүдые зохёон байгуулдаг ба тайлбарилан гүйсэдхэдэг, өөрынгөө зохёохы ажал ябуулгые өөрынгөө ами наһанай таһаршагүй хуби гэжэ тоолодог, хэһэн хэрэгэйнь ажалай хэлсээнүүдтэй холбоотой гү, зохёохы ажалтанай ямар нэгэн эблэлэй гэшүүн гү, али үгы гү - эдээнһээ дулдыдангүй зохёохы хүдэлмэрилэгшэ гэжэ мэдэрэгдэһэн гү, али мэдэрхэ эрилтэ табидаг хүн мүн. (Авторай эрхэ тухай бүгэдэ дэлхэйн конвенцеэр, Литература болон искусствын зохёол бүтээлнүүдые хамгаалха тухай Бернын конвенцеэр, артист-гүйсэдхэгшэдэй, фонограммануудые буулгагшадай болон радио-дамжуулгын зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха тухай Римэй конвенцеэр тиимэ гэжэ тоологдоһон хүнүүд зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй тоодо ороход юм);

арадуудай болон үндэһэ яһатанай бүлэгүүдэй соёлой нэрэ хүндэ - тэдэнэй үнэтэй сэнтэйе мэдэрэлгэ ба тэдээндэ хүндэтэйгөөр хандалга;

Буряад Республикын арадуудай соёлой угай баялигууд - үнгэрһэн үедэ байгуулагдаһан материальна болон оюун бодолой үнэтэ баялигууд, мүн тэрэшэлэн Буряад Республикын арадуудай онсо өөрсэ шэнжые, дэлхэйн соёл болбосоролдо тэдэнэй оруулһан хубитые зандань үлоохэ ба хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ удха шанартай памятнигууд, түүхын-соёлой газар дайданууд болон объектнүүд;

Буряад Республикын арадуудай соёлой зүйлнүүд - бүхыдөө соёлой үнэтэ баялигууд, мүн тэрэшэлэн ниитэ национальна удха шанартай соёлой эмхинүүд, эмхи зургаануудболон предприятинууд. Ушар иимэһээ тэдэ дуулһан Буряад Республикын мэдэлэй байдаг, Буряад Республикын хабаадалгатайгаар тэдэниие бусад гүрэнүүдтэ болон гүрэнүүдэй холбоонуудта дамжуулха эрхэ үгтэдэггүй.

гүрэнэй соёлой политика (соёлой хүгжэлтын талаар гүрэнэй политика) - соёлые зандань үлөөхэ, хүгжөөхэ ба дэлгэрүүлхэ талаар өөрынгөө ажал ябуулгада гүрэнэй хүтэлбэри болгодог бүхы гол ёһонууд болон нормонууд, тэрэшэлэн соёлой талаар ябуулагдадаг гүрэнэй өөрынь ажал ябуулга.

СТАТЬЯ 2. Соёл тухай Буряад Республикын хуулиин зорилгонууд

"Соёл тухай" Буряад Республикын Хуули удаадахи зорилгонуудые бэелүүлгэдэ шэглүүлэгдэнхэй:

- соёлой ажал ябуулга эрхилхэ Буряад Республикын эрхэтэдэй конституционно эрхые хангалга ба аршалан хамгаалга;

- Буряад Республикын эрхэтэдэй нэгэдэлнүүдэй, арадуудай болон бусад үндэһэ яһатанай бүлэгүүдэй соёлой сүлөөтэ ажал ябуулгые лаб хангахаар хуули ёһоной эрхэ байдал байгуулга;

- соёлой ажал ябуулгын субъектнүүдэй харилсаанудай гол ёһонууд болон хуулиин нормонуудые тодорхойлолго;

- соёлой үнэтэ баялигуудые бүтээлгын, хэрэглэлгын ба аршалан сахилгын хуули ёһоной ба экономическа үндэһэ һууринуудые тогтоолго;

- гүрэнэй соёлой политикын гол ёһонуудые, гүрэнэй талаһаа соёлые дэмжэлгын хуули ёһоной болон мүнгэн-һангай-экономическа нормонуудые тодорхойлолго;

- соёлой болон зохёохы ябуулганууда хамааралсахагүй ябадалые лаб хангалга ба тус Хуулиие эбдэһэнэй түлөө харюусалгада хабаадуулга.

СТАТЬЯ 3. Соёл тухай Буряад Республикын Хуули

Тус Хуули Буряад ороной соёлой талаар шиидхэбэринүүдые зохёон найруулхын ба баталан абахын тула хуули ёһоной уялгата үндэһэ һуури мүн болоно.

Соёл тухай Буряад Республикын хуули тус Хуулиһаа, соёл тухай Буряад Республикын бусад хуулинууд болон нормативна актнуудһаа бүридэдэг. Харин тэдэ тус Хуулитай болон "Соёл тухай Россин Федерациин хуули ёһоной үндэһэ һууринууд" гэһэн Россин Федерациин Хуулитай таарадаха ёһотой.

СТАТЬЯ 4. Соёл тухай Буряад Республикын Хуулиие хэрэглэхэ оршом

Тус хуули удаадахи оршомдохи соёлой ажал ябуулгые гуримшуулна гэбэл:

- түүхын болон соёлой памятнигуудые ололго, шэнжэлгэ аршалан хамгаалга, һэльбэн шэнэлэлгэ ба хэрэглэлгэ;

-уран һайханай литература, кино, театрай, хатарай, уран зурагай, хүгжэмэй искусство, архитектура, дизайн, фотоискусство, искусствын бусад түхэлнүүд болон жанрнууд;

- хэлэнүүд, нютаг хэлэнүүд болон үгүүлэлнүүд, аман зохёол, заншалнууд болон ёһололнууд, нютагуудай, үндэһэ яһатанай, хүнэй бэе махабадай түүхэтэ нэрэнүүд, уран һайханай арадай бүтээлнүүд болон мэргэжэлнүүд гэхэ мэтээр харагдадаг арадай соёл болбосорол;

- клубай болон һайн дуранай уран һайханай зохёохы ажал;

- музейнүүдэй ажал ба коллекцинүүдые сүтлуулга;

- ном хэблэлгэ ба библиотекэнүүдэй ажал, мүн тэрэшэлэн хэблэгдэмэл зохёолнуудые гаргалгатай, тараалгатай болон хэрэглэлгэтэй холбоотой соёлой бусад ажал ябуулга, архивай хэрэг;

- телевидени, радио болон соёлой үнэтэ баялигуудые бүтээхэ ба дэлгэрүүлхэ талаар хэрэглэгдэдэг бусад аудиовизуальна хэрэгсэлнүүд;

- гоё һайханда дуратайгаар хүмүүжүүлгэ, уран һайханай һуралсал, энэ талаар багшын ажал ябуулга;

- соёлые эрдэм ухаанай талаһаа шэнжэлгэ;

- уласхоорондын ба нацинууд хоорондын соёлой андалдаануд;

- соёлой үнэтэ баялигуудые сахихын, байгуулхын, дэлгэрүүлхын ба ашаглахын тула хэрэгтэй болохо материалнууд, түхеэрэлгэнүүд болон бусад хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилгэ;

- соёлой үнэтэ баялигуудые сахиха, байгуулха, дэлгэрүүлхэ ба ашаглаха талаар бодото дүнгүүдые туйлаха бусад ажал ябуулга.

СТАТЬЯ 5. Соёлой талаар Буряад Республикын бүрин эрхэтэ байлга

Буряад Республика, Россин арадуудай соёлой адли тэгшэ нэрэ хүндэтэ баялигта үндэһэлэн, бэеэ даагаад соёлой политика тодорхойлдог ба Буряад ороной эрхэтэдэй эрилтэ хэрэглэмжэнүүдтэй, һанал бодолтой зохилдуулан, соёлой ажал ябуулга бэелүүлдэг.

Россин Федерациин захиргаанай-территориальна, бусад эмхидэлнүүдтэй, гүрэнүүдтэй, гүрэнүүдэй нэгэдэлнүүдтэй, мүн уласхоорондын эмхинүүдтэй соёлой талаар Буряад Республикын харилсаануудые гуримшуулха хэлсээнүүд болон бусад актнуудые өөрынгөө газар дайда дээрэ Буряад Республика бэеэ даагаад бэелүүлдэг.

СТАТЬЯ 6. Буряад Республикын арадуудай болон үндэһэ яһатанай бүлэгүүдэй соёлой, мүн соёлой талаар тэдэнэй эрхэнүүд болон сүлөөнүүдэй адли тэгшэ нэрэ хүндэтэй байлга

Эндэ ажаһуудаг бүхы арадуудай болон үндэһэ яһатанай бусад бүлэгүүдэй соёлой адли тэгшэ нэрэ хүндые, мүн соёлой талаар адли эрхэнүүд ба сүлөөнүүдые Буряад Республика мэдэрнэ, эдэ соёлнуудые сахихын ба хүгжөөхын тула адли тэгшэ эрхэ нүхэсэл байгуулгада туһа хүргэнэ, республикын соёлой политикые хуули ёһоной талаһаа урмашуулгын ба соёл сахиха ба хүгжөөхэ республиканска программануудай ашаар Буряад ороной соёлой бүрин бүтэн байлгые хангана, бэхижүүлнэ.

СТАТЬЯ 7. Буряад Республикын хүгжэлтын гүрэнэй болон бусад программануд дотор соёлой статус тухай.

Буряад Республика дотор соёлые хүгжөөлгын программануд экологическа, научно-техническэ, экономическа, социальна хүгжэлтын программануудтай адли удхатай, тиимэһээ гүрэнэй программануд болон проектнүүдэй таһаршагүй уялгата хубинь мүн болоно. Эдэ зорилгонуудаар хүгжэлтын гүрэнэй программануд, мүн городуудай, районуудай болон амяараа һуурин тосхонуудай хүгжэлтын программануд соёлой талаар мэргэжэлтэдэй бүлэгүүдэй дулдыданги бэшэ, нюусагүй шалгалта заатагүй гараха ёһотой. Эдэ бүлэгүүдые гүрэнэй засагай ба нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануд хамта томилдог.

БҮЛЭГ II. АРАДУУДАЙ БОЛОН ҮНДЭҺЭ ЯҺАТАНАЙ БҮЛЭГҮҮДЭЙ СОЁЛОЙ ТАЛААР ЭРХЭНҮҮД БА СҮЛӨӨНҮҮД

СТАТЬЯ 8. Соёлой-национальна автономитой байха эрхэ

Өөһэдынгөө национально-гүрэнэй эмхидхэлнүүдһээ газаа тээ бүлэгөөрөө ажаһуудаг гү, али гүрэнэй өөрынь байгууламжагүй үндэһэ яһатанай бүхы бүлэгүүдтэ өөрынгөө соёлой-национальна онсо өөрсэ байдалые сахиха ба хүгжөөхэ зорилгоор соёлой-национальна автономитой байха эрхыень Буряад Республика лаб хангана.

Соёлой-национальна автономи хадаа эдэ бүлэгүүдэй һанал бодолоо элирхэйлһэнэй үндэһөөр соёлой-национальна бүлгэмүүдые, түбүүдые, һургуулинуудые, мэдээсэлэй зургаануудые, хэблэлнүүдые, театрнуудые байгуулһанай ашаар, ажаһуудалай соёлой-түүхын оршон байдал һэргээһэнэй ба сахиһанай, социально-соёлой байгуулалтануудые бүридүүлһэнэй ба хүгжөөһэнэй ашаар заагдаһан үндэһэ яһатанай болон хүн зоной бусад бүлэгүүдэй түүхэдэ тогтонижоһон өөһэдынгөө соёлой өөрсэ шэнжые, үндэһэн үзэл бодолые, хэлэ, заншалнууд болон ёһо гуримуудые сүлөөтэйгөөр бэелүүлхэ эрхэ мүн болоно.

Соёлой-национальна автономитой байха эрхэеэ үндэһэ яһатанай нэгэ бүлэгэй бэелүүлгэ хадаа үндэһэ яһатанай бусад бүлэгүүдтэ, Буряад Республикын гүрэнэй бүрин бүтэн байлгада хохидол ушаруулха ёһогүй.

СТАТЬЯ 9. Буряад Республикаһаа газаа тээ ажаһууһан Эсэгэ оронойхидой соёлой-национальна эмхинүүд

Буряад Республикаһаа газаа тээ буряад үндэһэтэнэй түбүүдые, бүлгэмүүдые, нэгэ нютагайхидай нүхэсэлнүүдые, эблэлнүүдые, һуралсалай болон бусад эмхинүүдые нээлгэдэ Буряад Республика туһа хүргэдэг, тэдэнэй ажал ябуулгые зохёохы, эрдэмэй-методическа, эмхидхэлэй, моральна болон материальна талаһаа дэмжэлгэ бэелүүлдэг, энэ талаар нютагууд хоорондын болон гүрэнүүд хоорондын хэлсээнүүдые баталха хэмжээнүүдые абадаг.

СТАТЬЯ 10. Буряад Республика дотор бусад гүрэнүүдэй соёлой-национальна эмхинүүд

Буряад Республика дотор ажаһуудаг Эсэгэ оронойхидойнгоо соёлой-национальна түбүүдые, национальна бүлгэмүүдые, нэгэ нютагайхидай нүхэсэлнүүдые, эблэлнүүдые, һуралсалай болон бусад эмхинүүдые гадаадын оронуудай дэмжэхэ эрхэ байдалые гүрэнүүд хоорондын хэлсээнүүдэй үндэһөөр Буряад Республика тодорхойлдог, заагдаһан эмхидэлнүүдые хуули ёһоной талаһаа хамгаалалга лаб хангадаг.

(Үргэлжэлэлынь 5-дахи нюурта)

БҮЛЭГ III
БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДУУДАЙ ҮНДЭҺЭН СОЁЛОЙ ЭДЛЭЛ ЗҮЙЛНҮҮД БА СОЁЛОЙ УГАЙ БАЯЛИГУУД

СТАТЬЯ 11. Буряад Республикын арадуудай соёлой эдлэл зүйлнүүд

Буряад Республикын арадуудай соёлой эдлэл зүйлнүүдэй бүридэл (нэрэнүүдыень бэшэлгэ) - нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай, мүн тэрэшэлэн соёлой ажал ябуулгын тус-тус субъектнүүдэй зуршалгаар Буряад Республикын Правительствоор тогтоогдоод, Буряад Республикын Арадай Хуралаар батлагдадаг.

Буряад Республикын арадуудай соёлой угай баялигуудай объектнүүдые эзэмдэхэ, хэрэглэхэ, захирха болон эрхэ түлөөлэгдэнүүд нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудтай болон бусад зөөри хүшэдтай зүбшэгдэһэн Буряад Республикын Правительствын зуршалгаар имагтал Буряад Республикын Арадай Хуралай шиидхэбэринүүдээр шийдэгдэжэ болохо.

Түүхэдэ тогтонижоһон коллекцинүүд болон бусад музеулбаринуудай бүрин бүтэн байлгын аша тусалые, тэдэниие хадагалалгын, эгээл һайнаар хэрэглэгдэхэ эрхэ байдалые, объектнүүдэй бии болоһые хадаа абажа, дулдыданги бэшэ шалгалтын комиссинуудай тобшололнуудай үндэһөөр шийдвэбэринүүд абтадаг.

СТАТЬЯ 12. Буряад Республикын үндэһэн соёлой институд

Түрүүн-соёлой угай баялигуудые аршалан сахихын болгоо зүбөөр хэрэглэхэ зорилготойгоор үндэһэн соёлой жасануудые (библиотекэнүүдэй, музейнүүдэй, архивай, мэдээсэлэй болон бусад) бүрилдүүлэн зохиогдоодаг. Тэдэниие бүрин бүтэн байлга, аршалан хамгаалга гурим, ажал ябуулга ба хүгжөөлгэ эдэ жасануудые Буряад Республикын хуулиин үндэһөөр гүрэн дэмжэг.

СТАТЬЯ 13. Соёлой республиканска түбүүд

Республиканска удха шанартай соёлой эмхи зүйлнүүдта, предприятинуудта, эмхинүүдтэ тэдэнэй зүгөөр үүргэ уялганууды бэелүүлхэ, ажал ябуулгын өндөр эрхэ байдал тэдээндэ олгохо зорилгоор, соёлой республиканска түбүүд тухай дүримэй үндэһөөр, тогтоогдоһон гуримай ёһоор, соёлой республиканска түбүүдэй статус олгогдодог.

БҮЛЭГ IV. СОЁЛОЙ ТАЛААР БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН УЯЛГАНУУД

СТАТЬЯ 14. Буряад Республика дотор соёлые баялигуудые сахиха ба хүгжөөхэ гүрэнэй программануудые

Буряад Республикын Правительство соёлые аршалан сахиха ба хүгжөөхэ программануудые зохёон бүдэлдэг, Буряад Республикын Арадай Хуралай сессиндэ хэлэлцэлгэдэг. Ниитэ федеральна гүрэнэй болон республикийн программануудта тэдэнэй хабаадалга оруулаг. Эдэ программануудые зохёон найруулга ба хэрэгжүүлгэ мүнгэ зөөреэр сэхэ хангадаг.

СТАТЬЯ 15. Буряад Республика ба зохёохы зүйлдэлгэшэдэй байдал

Соёлой ажал ябуулгада зохёохы хүдэлмэрилэгшын эрхэ үүргэ, тэрэнэй сүлөөнүүдые, моральна, материальна ба социальна эрхэнүүдые Буряад Республика мэдэрнэ.

Буряад Республика:

соёлой ажаһуудалай шанар дээшэлүүлгэдэ, соёлые баялигуудые сахилга ба хүгжөөлгэдэ шэглүүлэгдэһэн зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй ажал ябуулгые урмашуулдаг;

тэдэнэй һанаан хүсэндэ таарама түхэл маягтай соёлой ажал ябуулгада өөрыгөө зорюулха арга замуудые гэмөөр зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай байдал байгуулдаг ба ажалаар хангадаг;

зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй түлбэритэй ажал абаха ба нюжонуудые үргэдхэхэ зорилгоор зохёохы хүдэлмүүдые хэрэглэхэ обществын болон амяараа ба эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые үргэдхэлгэдэ туһа хүргэдэг;

зохёохы ажал ябуулгын онсо илгаануудые хараадаа абажа, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй социальна хамгаалалгада, сүлөөтэ ба дулдыданги бэшэ байдалда туһа хүргэдэг;

тэдэнэй ажал ябуулгын онсо илгаануудые хараада абажа, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдтэ налог тохолгын гуримые нарижуулан һайжаруулдаг;

уласхоорондын зохёохы харилсаануудые үргэдхэхэдэнь зохёохы хүдэлмэрилэгшэдтэ туһа хүргэдэг;

соёлой ажал ябуулгын элдэб һалбаринуудта эхэнэрнүүдэй хабаадаха арга боломжонуудые үргэдхэдэг;

зохёохы ажал ябуулга эрхилдэг үхибүүнэй өөрсө илгаае хараадаа абан, ООН-ой баталан абаһан Үхибүүнэй эрхэнүүдэй Декларациин дүримүүдые бэелүүлдэг;

зохихо һуралсалай эмхи зургаануудта, библиотекэнүүдтэ, музейнүүдтэ, архивуудта болон соёлой бусад эмхинүүдтэ хүдэлхэ хүнгэлэлтэтэй эрхэ нүхэсэл зохёохы хүдэлмэрилэгшэдтэ олгодог.

СТАТЬЯ 16. Буряад Республика ба зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй эмхинүүд

Зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй эмхинүүдые - эблэлнүүдые, зохёохы холбоонуудые, гильдинүүдые болон бусадые, мүн тэрэшэлэн иимэ эмхинүүдэй федераци болон конфедерацинуудые, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй уласхоорондын иэгэдэлнүүдэй филиалнууд болон отделенинүүдые байгуулгада ба ажал ябуулгадань Буряад Республика туһа хүргэдэг.

Зохёохы хүдэлмэрилэгшэдые түлөөлдэг эмхинүүдтэ соёлой талаар политика зохёолгодо хабаадаха арга боломжо Буряад Республика хангадаг, ажалаар хангаха, мэргэжэлэй бэлэдхэл гараха, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай эрхэ байдал, социальна хамгаалалга хангаха талаар хэмжээ ябуулганууды зохёон найруулхадань тэдээнтэй зүбшэдэг, Россин Федерациин болон Буряад Республикын хуулиар ондоо хэмжээнэй хараалагдаагүй гэшэ һаа, тэдэнэй ажал ябуулгада хамааралсадаггүй.

Өөһэдынгөө гэшүүдые социальна талаһаань хамгаалха тэдэнэй ажал ябуулгада эблэлнүүдтэ, зохёохы холбоонуудта, гильдинүүдтэ болон зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй бусад иэгэдэлнүүдтэ Буряад Республика туһа хүргэдэг. Хэрбээ эдэ холбоонуудай болон иэгэдэлнүүдэй уставуудаар хараалагдаһан зорилгонуудта тэдэнэй гаргашалагдаа һаа, зохёохы холбоонуудай болон иэгэдэлнүүдэй зөөри болохо предприятинуудай олзо оршодо хүнгэлэлтэтэй налог тогтоогдодог.

Зохёохы хүдэлмэрилэгшэдэй ямар нэгэн эмхиин гэшүүн байгаагүйшье һаань, иимэ эмхинүүдэй гэшүүдтэл адляар, зохёохы хүдэлмэрилэгшэдтэ хуули ёһоной, социально-экономическа болон бусадшье талаар Буряад Республика туһа хүргэдэг.

СТАТЬЯ 17. Соёлой тоо бүридхэл эрхилхэ талаар гүрэнэй уялганууд

Гүрэнэй засагай зургаануудые Буряад Республика дотор соёлой албанай бүхы тоо бүридхэл эрхилдэг, тэрэнэй үнэн зүб байлгые, саг соогоо хэлгые, нюусагүй байлгые хангадаг.

БҮЛЭГ V. СОЁЛОЙ ҺАЛБАРИИЕ ХҮТЭЛБЭРИЛГЭ БА ЭКОНОМИЧЕСКА ГУРИМШУУЛГА

СТАТЬЯ 18. Соёлой ажал ябуулгые хүтэлбэрилгын гүрэнэй зургаануудые

Буряад Республика дотор соёлой ажал ябуулгые хүтэлбэрилгын гүрэнэй зургаануудые гэхэдэ, Буряад Республикын гүйсэдхэхэ засагай зургаануудые, Буряад Республикын хотонуудые болон районуудта - нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудые мүн болоно.

СТАТЬЯ 19. Соёлой эмхинүүдые байгуулха, хубилган шэнэлхэ ба усадхаха эрхэ байдал ба гурим

Хууляар хараалагдаһан эмхидхэлэй-хуули ёһоной түхэл маягтай ба зөөриин ямар нэгэн мэдэлэй түхэлтэй соёлой эмхинүүд Буряад Республика дотор байгуулагдаха ба хүдэлхэ аргатай.

Соёлой эмхинүүд иигэжэ байгуулагдаха аргатай гэбэл:

- гүрэнэй засагай федеральна болон республиканска зургаануудаар;
- нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудаар;
- олониитын болон шажан мүргэлэй эмхинүүдээр, жасануудаар болон олониитын бусад иэгэдэлнүүдээр;
- бусад юридическэ шоурнуудаар, мүн тэрэшэлэн гадаадын эрхэтэдые болон эрхэтэнэй эрхэгүй хүнүүдые оруулалсан, тус-тус хүнүүдээр.

Тус Хуулиин үндэһөөр байгуулагдаһан соёлой эмхинүүд, хүсэндөө байһан хуулиин тогтооһон гуримтай зохилдуулан, бүридхэлдэ орохо уялгатай.

Хүсэндөө байһан хуулитай зохилдуулан абтаһан тэдэнэй уставууд соёлой эмхинүүдые хубилган шэнэдхэхэ, усадхаха гурим ба эрхэ нүхэсэл тодорхойлдог.

Соёлой гүрэнэй, муниципальна, профсоюзай болон бусад эмхинүүдые усадхаһан ябадалда сүүдэй гуримаар гомдол барижа болохо.

СТАТЬЯ 20. Соёлой эмхинүүдые эмхидхэн байгуулагшын (байгуулагшадай) эрхэнүүд болон уялганууд

Эмхидхэн байгуулагшын (байгуулагшадай) болон соёлой эмхинүүдэй хоорондохи харилсаануудые хүсэндөө байһан хууляар, мүн хэлсээгээр гуримшуулагдадаг. Эмхидхэн байгуулагшын (байгуулагшадай) болон соёлой эмхинүүдэй хоорондохи хэлсээн али-али талануудай уялганууды, эд зөөриие хэрэглэхэ эрхэ нүхэсэл ба гуримые, соёлой эмхинүүдэй ажал ябуулгые эмхидхэн байгуулагшын (байгуулагшадай) талаһаа мүнгөөр хангаха гуримые, хоёр талын материальна харюусалга, хэлсээ болюулха эрхэ нүхэсэл ба үндэһэ баримтануудые, хамтын асуудалнуудые шиидхэхэ гурим тодорхойлдог.

Соёлой коммерческэ бэшэ эмхинүүдые эмхидхэн байгуулагша (байгуулагшад) мүнгэн һангаар тэдэниие хангаха уялга өөр дээрээ даажа абадаг.

Мэдэлдээ байһан зохёохы ба ажахын нөөсэнүүдэй, тэрэшэлэн уставаар хараалагдаһан зорилгонуудай хэмжээн соо соёлой эмхинүүд өөрынгөө зохёохы, үйлэдбэриин, экономическа ажал ябуулга болон коллективэйнгээ социальна хүгжэлтэ бэелүүлхэдээ, бэеэ даанхай байдаг.

СТАТЬЯ 21. Соёлой һалбариин зөөри

Соёлой үнэтэ бүтээлнүүдэй, байшангуудай, барилганууудай, эд бараанай комплекснуудай, түхеэрэлгэнүүдэй болон соёлой хэрэглэмжын бусад эд хэрэгсэлнүүдэй талаар зөөриин бүхы түхэл маягууд Буряад Республикада байжа болохо.

Соёлой талаар зөөриин эзэдэй эрхэнүүд болон уялганууд Россин Федерациин ба Буряад Республикын Хуулинуудаар гуримшуулагдадаг.

Буряад Республика дотор соёлой эмхинүүдэй эд хэрэгсэлнүүд тэдэниие эмхидхэн байгуулагшадай мэдэлдэ байдаг, тэдэнэйл шиидхэбэреэр зөөринь ондоо тээшээ дамжуулагдажа болохо, мүн тэдэл соёлой эмхинүүдые сэхэ хүтэлбэрилгэ бэелүүлдэг байха. Иимэ ушарта соёлой эмхи тэрээндэ даалгагдаһан зөөриин бүтэн бүрин байлгын ба ашаг үрэтэйгөөр хэрэглэлгын түлөө харюусалга даадаг байха.

Соёлой эмхинүүдтэ үгтэһэн газарай участогуудые оруулалсан, гүрэнэй болон муниципальна зөөри Россин Федерациин болон Буряад Республикын хуулинуудаар, тэдэнэй эрхэ мэдэлэй оршом соо абтаһан нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай актнуудаар тогтоогдоһон гуримай ба эрхэ нүхэсэлэй ёһоор эзэнһээнь холодуулан абтажа болохо.

Соёлой эмхинүүдтэ үгтэһэн зөөри болон газарай участогуудые бусаан абалга ба (үгышье һаа) зөөриин эзэниие һэлгэлгэ имагтал зөөриин эзэнэй болон соёлой эмхинүүдэй хоорондохи, зөөриин эзэнэй болон эмхидхэн байгуулагшын (байгуулагшадай) хоорондохи хэлсээнэй болзорой дүүрэһэнэй һүүлээр, хэрбээ хэлсээгээр ондоо гуримай хараалагдаагүй һаа, бэелүүлэгдэжэ болохо.

СТАТЬЯ 22. Соёлой һалбаридахи үмсэлэлгэ

Буряад Республикын арадуудай соёлой угай баялигууд, тэрэ тоодо гүрэнэй болон муниципальна музейнүүдэй жасануудта, архивуудта, библиотекэнүүдтэ, уран зурагай галерейнүүдтэ, уран һайханай промышленностиин предприятинуудай ба арадай заншалта уран бүтээлэй газарнуудта үйлэдбэрилһэн зүйлнүүдэй тусхай таһагуудта хадагалагдажа байгаа соёлой үнэтэ бүтээлнүүд, тэдэнэй байһан байрануудые болон байшангуудые үмсэлэлгэдэ орохо ёһогүй.

Россин Федерациин болон Буряад Республикын хуулинуудай тогтооһон гуримаар соёлой бусад объектнүүдые үмсэлэлгэ удаадахи эрилтэтэйгээр бэелүүлэгдэжэ болохо гэбэл:

- ажал ябуулгынгаа гол түхэл шэглэл болгожо, соёлой ажал ябуулгаяа саашадаа зандань үлөөхэ һаань;
- мэргэжэлэйнгээ талаар хангалганууудаа зандань үлөөхэ һаань;
- хүн зоной хүнгэлэлтэтэй бүлэгүүдые хангалгаяа эмхидхэхэ һаань;
- ажалай һууринуудай тогтонижоһон тоо болон хүдэлмэрилэгшэдые социальна талаһаань лаб хангалгые (нэгэ жэлэй болзор хүрэтэр) зандань үлөөхэ һаань.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Захааминай аймагай Үлэгшэнэй дунда һургуулиин 70 жэлэй ойе угтуулан

ИИМЭ БАГШАНАР ХҮДЭЛҺЭН ЮМ

Дүшөөд жэлэй туршада арадай гэгээрэлдэ хүдэлһэн, олон үеын зониие эрдэм номдо һургаһан хуушанай багша ЦЫРЕНДОРЖИ НОРБОЕВИЧ НОРБОЕВОЙ дурсалга-хөөрөөе уншагшадайнгаа һонорто толилхомнай.

Энэ дурсалгыень Үлэгшэнэй дунда һургуулиин буряад хэлэ ба литературын багша, ниитын хэрэгүүдтэ эдэбхитэй һурган хүмүүжүүлэгшэ Т. Г. ЗАНАЕВА Цырен-Доржи Норбоевичой мэндэ байхада, үнихэнэй бэшэжэ абаһанаа редакцидамнай дурадхаба.

МАНАЙ нютагта 1925-1926 онуудта Бэлшэр гэжэ нэрэтэй газарта, обоо тахихадаа ламанарай хурал хэдэг гэртэ анха түрүүшын һургуули нээгдэһэн юм. Тэндэ багша Цыретор Сымпилон хуушан монгол үзэг бэшэг нютагайхидта заадаг байгаа. Загарайн аймагай Элхи нютагай хүн гэлсэдэг һэн. Энэ һургуули саг зуура—хабарһаа намар болотор хүдэлөөд хаагдаһан гэхэ.

Эндэ хэд һураһан байгааб гэбэл, Санжижаб Батуев, Даша Очиров, Ринчин-Доржо Будаев, Сандани Еши, Эшэгэн хүгшэн, бусадшье зон гээд Бато Ачетуев хөөрөө һэн. Нютагай сомоной Совет Бэлшэртэ һургуулиин байшан бариха модо зоноор буулгуулһан байгаа.

Һүүлээрнь Һургуулиин байшан Үлэгшэнэй магазинда, сельсоведтэ дүтэ барюулагдаа. 1928 ондо барилгань түгэсэгдэжэ, сентябриин 1-һээ эхин шатын һургуули нээгдээ бэлэй. Мүнөө хуушанай энэ байшанда хүүгэдэй саад түбхинэнхэй.

Түрүүшээр һургуулида найман наһатайһаа үхибүүд суглуулагдажа, 1-дэхи класс нээгдээ бэлэй. 30 гаран үхибүүд һэмди. Найман наһанһаа дээшэшье наһатай үхибүүд бии һэн.

Би юһэн наһатай байгааб. Ардан Далаев намһаа хоёр-гурба ахашье һаа, бидэнэрээр һуралсадаг байгаа. Түрүүшымнай багша Цырендоржи Душиев һэн. Аяар Агаһаа ерэһэн, 30 гаран наһанай, намгатай хүн бэлэй. Хуушан монголоор бидэниие үзэг бэшэгтэ һургаа. Би һургуулида бага зэргэ хожомдожо орооб. Ноябрь һара гарашаһан байгаа хаш даа, сахатай хүйтэн байгаа һэн.

Цырендоржи багша ехэ һайн заадаг бэлэй. Гэбэшье февраль һарын тэн багаар нютагаа бусаха баатай болөө. Ушарынь хадаа баян уттай хүн байжа, гомдол ороод лэ гаргуулаа һэн гэлсэдэг. Бидэнэр яһала холбожо уншаха болоод байгаабди.

Һүүлээрнь залуухан комсомол багша ерэбэл даа. Цырендулма Бальжинимаева. Баһал ерүүл, зүүн талын хүн һэн. Жэлэй дүүрэтэр хүдэлөөд лэ ябаа һэн даа. 1929 оной эхеэр Ардан Далаев һурагшамнай районой пионерскэ слёдто ошожо ерэбэ. Сагаан самса үмдэнхэй, галстук зүүнхэй ерээ .һэн. Багшын столой саана зогсоод, дэбтэр соо бэшэжэ асарһан тэмдэглэлнүүдээ бидэнэртэ элидхээ бэлэй. Хабар тээшэ комсомолой райкомһоо Зандеев гэжэ фамилитай хүн ерэжэ, бултыемнай пионертэ абаһан юм. 1929 оной һуралсалай шэнэ жэлэй эхилхэдэ, ондоо багша ерээ. Жара гаран наһатай Евгения Прокопьевна Хазагаева бэлэй. Хуушан монголоор ном уншуулжа, хажуугаарнь ород үзэглэл заажа захалаа. Зөөлэн номгон абари зантай, үхибүүдтэ ехэл налгайгаар хандадаг байгаа. Үгытэй ядуу айлай үхибүүдые тэдхэжэ, хубсаһа оёжо үгэдэг һэн. Нимын Ринчиниие нэгэ хабар гэртээ байлгаад ном зааһан юм. Евгения Прокопьевна хадаа хаанта засагай үедэ нютагтаа багшаар хүдэлһэн баян шадалтай айлай басаган байгаа хаш даа. Һүүлдэ орожо, зүгын байрануудые үзүүлжэ, зүгы яагаад үсхэбэрилдэг тухай хөөрэжэ үгэбэ. Евгения Прокопьевна хоёр жэл соо хүдэлөөд лэ бусаһан юм.

1930 оной намар 3-дахи класста ороходомнай, түрэлхи хэлэ бэшэгнай лата бэшэгтэ оруулагдаһан байба. Хуушан монголоо орхижо, үзэг бэшэгтэ шэнээр һуража захалбабди. Бадма Дармаин багша шэнэ латаар заабал даа. Нүгөө багшамнай ород хэлээр, арифметикээр заадаг һэн.

ЭНЭЛ жэлдэ дасанһаа ламанарай 3 томо гэр асаржа табяад, колхозно залуушуулай һургуули (ШКМ) нээгдэбэ. Бүхы Захааминһаа—Санагаһаа, Далахайһаа, Енгорбойһоо, Сагаан-Моринһоо, Мэлэһээ, Сахирһаа томошог болоһон эдиршүүл сугларжа, нэгэ класс болон бүридэбэ. Эдэнэй дундаһаа Монгол Дымпиловые, Дамбинима Банзаракцаевые, Сандак Соктоевые дурдамаар. Манай Үлэгшэнһоо Цыден-Еши Далаев, Ардан Далаев, Харсаһаа Ким Тубаев, Тарабжаан Дондоков, Чимит Далаева болон бусадшье оролсобо.

Хойто жэлынь мүнөө интернат болоод байһан гэрые Бордочиин коммунаһаа асаржа табяад, оройгүй, "табхар ШКМ" гэжэ нэрлээд, тэрээн соо заалгаба. ШКМ-эй түрүүшын багшанар гэхэдэ, Ефим Тимофеевич Питерский, Аполлон Шадаев, Сидор Бажеев гэгшэд байһан юм. Хоёрдохи жэлынь буряад хэлэтэй ород хүн директорээр хүдэлдэг һэн. Хилтаев багша биологи заадаг бэлэй. Матханов багша математика, физикэ зааха. Манай аймагай Хужарһаа ерэһэн Доржи Цыренов багша түрэлхи хэлэ заагаа. Андреев гэжэ физкультурын багша байдаг һэн.

Дүрбэдэхи класста ороходоо, Елизавета Егунова гэжэ багшада заалгаа нэм. Үбгэниинь ШКМ-дэ хүдэлдэг байгаа. Агрономи болон хүдөө ажахы гэһэн предмет заадаг байһан юм. Тэрэ хүн мүнөөшье Улаан-Үдэдэ бии ёнотой. Январий Николаевич Малханов гэжэ нэрэ, обогтой һэн.

Колхозно залуушуулай һургуулида хоёрдохи жэлынь үлэгшэнэйхид Гомбо Очиров, Молон Жугдуров, Гомбо Ванчиков гэгшэд һуралсаа. Гурбадахи жэлдэнь намайе Бальжин Дамдиновтай абаба. Бэшэ нүхэдни улаан һургуулидаа үлэһэн юм даа. Бидэшье районой баруун нютагуудһаа ерэһэн томохон лэ үхибүүд соо ябадаг һэмди. Мүнөө байһан Дыба Цыреновтэй, Доржи Дагбаевтай суттаа нэгэ класста ябахабди. 6-дахи класста ороод байхадамнай, Лазарь Иванович Балдаев Мани Дари Содномов гэжэ хоёр багша зөөжэ ерээ һэн. Айхабтар абьяас оролдосотой, һургахадаа бэрхэ багшанар бэлэй.

МИНИИ 5-дахи класста һуража байхада, Викторов директорэй удаа Балдаев болоһон гэжэ һананаб. Дүшэ гаран наһатай энэ багша түүхэ, географи гэһэн предмедүүдые заадаг бэлэй. Хитад хэлэ тордиһогүй мэдэдэг байһаниинь гайхалтай һэн. Хирпиисэ сохидог хитадуудтай һаадгүй хоорэлдэдэг байгаа. Лазарь Иванович ород хэлэ, литература заадаг, Содномов—физикэ, математикаар хэшээлнүүдые үнгэргэдэг һэн. Содномовой намган Надежда Дондоковна түрэлхи хэлэндэ үхибүүдые һургадаг байгаа. Ойрохон зуура Дашицырен Нимаан директорээр хүдэлһэн гэжэ һананаб. Энэ хүмнай Буряадай педтехникум дүүргэһэн намтартай һэн. Сахирта заставада алба хэжэ байһанаа табигдаад, манай нютагта ерэһэн байгаа. Мүн лэ Агын хүн, намганиинь Балдаева гэжэ фамилитай һэн, түүхэ зааха. 6-дахи класста һурахадамнай һэн хаш даа. Минии хойно 5-дахи класста Дымбрыл Дашиев, дам хойто жэлынь Пагба Цыбиковна Гомбоева ороо һэн гэжэ һананаб.

Тэрэ үедэ 5-дахи классууд дабхар олоор нээгдээ. Бэлэдхэлэй, гол гэжэ байжа амяараа нэрэнүүдтэй һэн. Би 1935 ондо 7-дохи класс Үлэгшэнһөө гансаараа дүүргэлсэжэ гараһан хүм. Нүгөөдэ нүхэрни үбдөөд, намһаа хожомдошоо. Тиин энэл жэлдээ, 1935 ондо Хяагтын педучилищида оробоб. 1938 ондо тус училищияа түгэсэһэнэй удаа багша болоо һэм.

Үлэгшэн нютагта би багшаар 1948 онһоо хүдэлөөб. Тэрээнһээ урда Захааминайнгаа бэшэ һургуулинуудта ажалааб. Түрүүшээр багшанарай хомор байхада, 5-7-дохи классуудта математика заадаг байгааб. 1957 онһоо 1970 он болотор үргэлжэ эхин классуудта багшалааб. 1970 онһоо 1977 он болотор интернадта хүмүүжүүлэгшээр хүдэлөөб. 1977 онһоо хойшо бэе махабадай һуларһан шалтагаанһаа пенсидэ гараха баатай болоо һэм.

ДАЙНАЙ үедэ һургуулиин директорээр Доржи Жабанович Дагбаев хүдэлһэн юм. 1946 оной эхеэр монгол хэлэ тордиһогүйгөөр мэдэдэг Антон Михайлович Атутов һургуулиие толгойлоо. Һүүлээрнь 1947 онһоо Монгол Шагдурович Дымпилов директорэй тушаалда ороо һэн. 1950 ондо Евгения Михайловна Алексеева ойро зуура директорээр хүдэлөө. 1952 онһоо 1955 он болотор Михаил Дугарович Цаганов директорэй тушаалда ажаллаһан юм.

ҮЛЭГШЭН нютагайТориин аймагай тоодо 1955 ондо ороходонь, эндэмнай дунда һургуули нээгдэх һэн. Лубсан Дамбаевич Мункуев тэрэ үедэ директорээр "Буряад үнэн" газетэ соо М. М. Сахьяновагай 80 наһанай ойдо зорюулжа бэшэгдэһэн статья соо Е. П. Хазагаевагай нэрэ дурдагдаһан байгаа бэлэй. Онсолбол, Евгения Прокопьевна М. М. Сахьяновагай багшань байһан, һүбэлгэн һонор, ухаансар бэрхэ басагые зонһоо мүнгэ суглуулжа, Петербург руу һуралсалда ябуулһан гэжэ тэрэ статья соо бэшэгдэнхэй һэн.

1930 оной майн 1-нэй сэлмэг найхан үдэрые би огто мартадаггүйб. Евгения Прокопьевна бидэниие, һурагшадаа дахуулаад, хүршэ Михайловка тосхон руу ябагаар зорибобди. Хүрэжэ ерэһэмнай, һайндэр тэмдэглэгдэжэ байба. Жагсаалда зон ябана. Жагсаалай толгойдо зүүн гарнуудайнгаа сарбууда улаан бүдүүдые уяһан, тут барихан улаан партизанууд һүртэй жэгдээр алхалалдана. Гармошко зэдэлнэ.

Эдэ бүгэдые һайхашаан хараһанаймшай удаа һургуулиин байшанда абаашажа, амтатай хоолоор хүндэлбэ. Һүүлдэ ойлгоһомнай, багшымнай хүбүүн Михайловкын һургуулида багшаар хүдэлжэ байгаа. Энэ һууринда тэжээмэл гахай, тахяа түрүүшынхеэ хаража, угаа ехээр һонирхоо бэлэйбди. Һургуулиин байшан соо маниие хонуулба. Үглөөдэрынь наашаа гарабабди. Харгыдаа Бордочиин коммунада залуушуулай һургуули (ШКМ) нээгдэбэ. Бүхы Захааминһаа—Санагаһаа, Далахайһаа, Енгорбойһоо, Сагаан-Моринһоо, Мэлэһээ, Сахирһаа томошог болоһон эдиршүүл сугларжа, нэгэ класс болон бүридэбэ. Эдэнэй дундаһаа Монгол Дымпиловые, Дамбинима Банзаракцаевые, Сандак Соктоевые дурдамаар. Манай Үлэгшэнһоо Цыден-Еши Далаев, Ардан Далаев, Харсаһаа Ким Тубаев, Тарабжаан Дондоков, Чимит Далаева болон бусадшье оролсобо.

Хойто жэлынь мүнөө интернат болоод байһан гэрые Бордочиин коммунаһаа асаржа табяад, оройгүй, "табхар ШКМ" гэжэ нэрлээд, тэрээн соо заалгаба. ШКМ-эй түрүүшын багшанар гэхэдэ, Ефим Тимофеевич Питерский, Аполлон Шадаев, Сидор Бажеев гэгшэд байһан юм. Хоёрдохи жэлынь буряад хэлэтэй ород хүн директорээр хүдэлдэг һэн. Хилтаев багша биологи заадаг бэлэй. Матханов багша математика, физикэ зааха. Манай аймагай Хужарһаа ерэһэн Доржи Цыренов багша түрэлхи хэлэ заагаа. Андреев гэжэ физкультурын багша байдаг һэн.

Дүрбэдэхи класста ороходоо, Елизавета Егунова гэжэ багшада заалгаа нэм. Үбгэниинь ШКМ-дэ хүдэлдэг байгаа. Агрономи болон хүдөө ажахы гэһэн предмет заадаг байһан юм. Тэрэ хүн мүнөөшье Улаан-Үдэдэ бии ёнотой. Январий Николаевич Малханов гэжэ нэрэ, обогтой һэн.

Колхозно залуушуулай һургуулида хоёрдохи жэлынь үлэгшэнэйхид Гомбо Очиров, Молон Жугдуров, Гомбо Ванчиков гэгшэд һуралсаа. Гурбадахи жэлдэнь намайе Бальжин Дамдиновтай абаба. Бэшэ нүхэдни улаан һургуулидаа үлэһэн юм даа. Бидэшье районой баруун нютагуудһаа ерэһэн томохон лэ үхибүүд соо ябадаг һэмди. Мүнөө байһан Дыба Цыреновтэй, Доржи Дагбаевтай суттаа нэгэ класста ябахабди. 6-дахи класста ороод байхадамнай, Лазарь Иванович Балдаев Мани Дари Содномов гэжэ хоёр багша зөөжэ ерээ һэн. Айхабтар абьяас оролдосотой, һургахадаа бэрхэ багшанар бэлэй.

МИНИИ 5-дахи класста һуража байхада, Викторов директорэй удаа Балдаев болоһон гэжэ һананаб. Дүшэ гаран наһатай энэ багша түүхэ, географи гэһэн предмедүүдые заадаг бэлэй. Хитад хэлэ тордиһогүй мэдэдэг байһаниинь гайхалтай һэн. Хирпиисэ сохидог хитадуудтай һаадгүй хоорэлдэдэг байгаа. Лазарь Иванович ород хэлэ, литература заадаг, Содномов—физикэ, математикаар хэшээлнүүдые үнгэргэдэг һэн. Содномовой намган Надежда Дондоковна түрэлхи хэлэндэ үхибүүдые һургадаг байгаа. Ойрохон зуура Дашицырен Нимаан директорээр хүдэлһэн гэжэ һананаб. Энэ хүмнай Буряадай педтехникум дүүргэһэн намтартай һэн. Сахирта заставада алба хэжэ байһанаа табигдаад, манай нютагта ерэһэн байгаа. Мүн лэ Агын хүн, намганиинь Балдаева гэжэ фамилитай һэн, түүхэ зааха. 6-дахи класста һурахадамнай һэн хаш даа. Минии хойно 5-дахи класста Дымбрыл Дашиев, дам хойто жэлынь Пагба Цыбиковна Гомбоева ороо һэн гэжэ һананаб.

Тэрэ үедэ 5-дахи классууд дабхар олоор нээгдээ. Бэлэдхэлэй, гол гэжэ байжа амяараа нэрэнүүдтэй һэн. Би 1935 ондо 7-дохи класс Үлэгшэнһөө гансаараа дүүргэлсэжэ гараһан хүм. Нүгөөдэ нүхэрни үбдөөд, намһаа хожомдошоо. Тиин энэл жэлдээ, 1935 ондо Хяагтын педучилищида оробоб. 1938 ондо тус училищияа түгэсэһэнэй удаа багша болоо һэм.

Үлэгшэн нютагта би багшаар 1948 онһоо хүдэлөөб. Тэрээнһээ урда Захааминайнгаа бэшэ һургуулинуудта ажалааб. Түрүүшээр багшанарай хомор байхада, 5-7-дохи классуудта математика заадаг байгааб. 1957 онһоо 1970 он болотор үргэлжэ эхин классуудта багшалааб. 1970 онһоо 1977 он болотор интернадта хүмүүжүүлэгшээр хүдэлөөб. 1977 онһоо хойшо бэе махабадай һуларһан шалтагаанһаа пенсидэ гараха баатай болоо һэм.

ДАЙНАЙ үедэ һургуулиин директорээр Доржи Жабанович Дагбаев хүдэлһэн юм. 1946 оной эхеэр монгол хэлэ тордиһогүйгөөр мэдэдэг Антон Михайлович Атутов һургуулиие толгойлоо. Һүүлээрнь 1947 онһоо Монгол Шагдурович Дымпилов директорэй тушаалда ороо һэн. 1950 ондо Евгения Михайловна Алексеева ойро зуура директорээр хүдэлөө. 1952 онһоо 1955 он болотор Михаил Дугарович Цаганов директорэй тушаалда ажаллаһан юм.

ҮЛЭГШЭН нютагайТориин аймагай тоодо 1955 ондо ороходонь, эндэмнай дунда һургуули нээгдэх һэн. Лубсан Дамбаевич Мункуев тэрэ үедэ директорээр "Буряад үнэн" газетэ соо М. М. Сахьяновагай 80 наһанай ойдо зорюулжа бэшэгдэһэн статья соо Е. П. Хазагаевагай нэрэ дурдагдаһан байгаа бэлэй. Онсолбол, Евгения Прокопьевна М. М. Сахьяновагай багшань байһан, һүбэлгэн һонор, ухаансар бэрхэ басагые зонһоо мүнгэ суглуулжа, Петербург руу һуралсалда ябуулһан гэжэ тэрэ статья соо бэшэгдэнхэй һэн.

1930 оной майн 1-нэй сэлмэг найхан үдэрые би огто мартадаггүйб. Евгения Прокопьевна бидэниие, һурагшадаа дахуулаад, хүршэ Михайловка тосхон руу ябагаар зорибобди. Хүрэжэ ерэһэмнай, һайндэр тэмдэглэгдэжэ байба. Жагсаалда зон ябана. Жагсаалай толгойдо зүүн гарнуудайнгаа сарбууда улаан бүдүүдые уяһан, тут барихан улаан партизанууд һүртэй жэгдээр алхалалдана. Гармошко зэдэлнэ.

Эдэ бүгэдые һайхашаан хараһанаймшай удаа һургуулиин байшанда абаашажа, амтатай хоолоор хүндэлбэ. Һүүлдэ ойлгоһомнай, багшымнай хүбүүн Михайловкын һургуулида багшаар хүдэлжэ байгаа. Энэ һууринда тэжээмэл гахай, тахяа түрүүшынхеэ хаража, угаа ехээр һонирхоо бэлэйбди. Һургуулиин байшан соо маниие хонуулба. Үглөөдэрынь наашаа гарабабди. Харгыдаа Бордочиин коммунада

Г. ДАШЕЕВА хэблэдэ бэлдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: һургуулиин багшанар, үрэ хүмүүжүүлэгшэд һайханай харалгада эдэбхитэй хабаададаг юм.

(Бүлын альбомһоо абтаба

Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай гүрэнэй университет болоhоор багахан саг үнгэрөө. Энээхэн саг соо шэнэ университедтэ ямар хубилалтануд болоно гээшэб гэжэ мэдэхэ гээд, hуралсалай талаар ректорэй орлогшо Лариса Петровна Ковалеватай уулзажа хөөрэлдэбэб.

ЭРДЭМ ТЭЭШЭ ТЭГҮҮЛhЭН ЗҮРГЭ

—Лариса Петровна, университедэй hуралсалай программада ямар хубилалтануд боложо эхилээб?

—Бүхы юумые нэгэ дороо hэлгэжэ, хубилгажа болохогүй. Гэбэшье хубилалтануд бии. hаяшаг тоо бодолгын факультедэй физикын таhаг индустриально-педагогическа факультедтэй нийлэжэ, физико-техническэ факультет боложо илгарба. Түүхын факультедэй дэргэдэ юридическэ таhаг нээгдээ. Бэе тамир хүмүүжүүлгын факультет социальна хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэдэг болохой. hуралсалай шэнэ жэлhээ экономическа факультет нээхэ аргатайбди. Энэ факультет 3 таhагтай; менеджмент, гүрэнэй муниципальна хүтэлбэри, экономикоор тоо бодолгын арганууд ба операци. Тиихэдэ зүүн зүгэй арадуудай хэлэ бэшэгэй факультет нээхэ хөөрэлдөөн боложо эхилээ. Арга боломжонууднай ехэ. Мүнөө үедэ университедэй hуралсалай түсэб табижа байнабди. Оюутад шэнэ предмедүүдые үзэдэг болоо: экокультура, экологи, культрологи гэхэ мэтэ. hуралсалай программа хубилжа байна. Шэнэ программын ёhоор, оюутад шэнжэлхы хүдэлмэри хэхэ болоно.

—Лариса Петровна, Новосибирскын гүрэнэй университедэй буряад филиалай оюутадай hуралсалда ямар хубилалтануд болохоб?

—Новосибирскын гүрэнэй университедэй филиал Буряадай гүрэнэй университедэй hалбаринууд хоорондын hуралсалэрдэмэй түб болгогдоо. Оюутад тэрэл факультедтээ, өөрынгөө группануд соо хуушан байшандаа hураха юм. Гансал hуралсалаа үргэлжэлүүлхын түлөө Буряадай гүрэнэй университедтэ мэдүүлгэ бэшэхэ ёhотой. Тиимэhээ Буряадай гүрэнэй университедэй диплом абаха. Харин түрүүшын үедэ ороhон оюутад Новосибирскын университедэй диплом абахадаа болохо. Энээниие Новосибирскын университет шиидхэхэ болоно.

—Хари гүрэнүүдэй дээдэ hургуулинуудтай ямар холбоо харилсаан ябуулагданаб?

Мүнөө университет болоод байхадаа, арга боломжонууднай ехэ болоо. Институт байхадаа хари гүрэнүүдэй университедүүдтэй харилсаха арга боломжогүй байгаабди. Юуб гэхэдэ, статуснай бага байгаа. Гэбэшье хари хэлэнэй факультедэй оюутад Германиин Гетеын нэрэмжэтэ университедтэ практика гарадаг. Хитадай, Монголой университедүүдтэй нягта харилсаа холбоотой болонхойбди. Эндэ бүхы юумэн оюутадhаа дулдыдаха. Хари хэлэ hайн мэдэхэ хэрэгтэй. Жэшээнь, экологуудай хари хэлэ мэдэхэгүй hаань, хари гүрэнэй университет эльгээхэ арга боломжогүй болонобди. Юуб гэхэдэ, ямаршье университет оршуулагшые манда үгэхэгүй бшуу. Тиимэhээ оюутадые хари хэлэ hайнаар шудалхыень уринаб. Энээндэ ехэ анхарал хандуулнабди. Буряад хэлэ бэшэгэй факультедтэ баруун гүрэнүүдэй хэлэнүүдые үзэдэгүй байгаа. hуралсалай шэнэ жэлhээ энэ программада оруулагдаха зэргэтэй.

Хүдөөгэй, хотын hургуулинуудаар ямар хүдэлмэри ябуулагданаб?

—Хүдөөгэй, хотын hургуулинуудтай нягта холбоотойбди. hургуулиуниверситет гэhэн комплекс байгуулагданхай. Сэлэнгын аймагай hургуулинууд, Түнхэнэй аймагай Аршаанай лицейhургуули, хотын 2-дохи, 59-дэхи, 14-дэхи, 33-дахи, 1-дэхи hургуулинууд манай базова hургуулинууд болонхой. Энэ hургуулинуудта манай университедэй багшанар ошожо заадаг, шалгадаг. Бэрхэ hурагшадые эртээнhээ бэлдэнэбди. Республикын олимпиадада түрүү hууринуудые эзэлhэн hурагшад шалгалтагүйгөөр университедтэ орохо аргатай болонхой.

Иигэжэ Лариса Петровнатай хөөрэлдөөд байхадаа, Буряадай гүрэнэй университедэй ректор С. В. Калмыковой, ректорадай, багшанарай ябуулжа байhан ажал хүдэлмэринь аргагүй ехэ гэжэ ойлгохоор hэн. Буряадай гүрэнэй университет дээдын эрдэм руу абаашаhан ехэхэн лэ зүргэ болоно. Тиимэhээ Буряадай гүрэнэй университедэй оюутадта энэ болоhон хубилалтын ехэ шухала, харюусалгатай байhые мэдэржэ, эрдэм тээшэ абаашаhан зүргэ дээрээ тогтонгүй, ухаан бодолоо хурсадхагты гэжэ уряадха байнаб.

М. МУНКУЕВА,
Буряадай гүрэнэй университедэй 4-дэхи курсын оюутан

"ОДОНОЙ ДАЙЕ" hЭРГЭЭХЭ hЭДЭЛГЭ

13 жэлэй урда тээ США-гай президент Рейган "Одоной дайнай" программые тунхаглаhан юм. Үнгэрhэн үе соо энэ хэрэгтэ 6 миллиард доллар гаргагдабашье, Холбоото Штадууд дээгүүр "лазерна бүрхөөг" бии болгогдоогүй.

"Хүйтэн дайнай" дүүрэжэ, США СССР хоёрой дайсад бэшэ болобобди гэжэ соносхоходонь, 1993 ондо США-гай обороныи министр байhан Лес Эспин "Одоной дайн" дүүрэбэ гэжэ хэлэhэн байгаа. Теэд үнэн дээрээ энэнь тиимэшье бэшэ ха.

Ушарынь хадаа конгрессые эзэмдэhэн республиканска партинхид "Одоной дайнай" программые hэргээхэ гэhэн зорилго табинхай. Энэнь тэдэнэй гаргаhан манифест соо найруулагдаа.

"Одоной дайнай" шэнэ программа Рейганэйхидэ орходоо тиимэ ехэшье бэшэшье hаа, мүн лэ ехэ мүнгэ гаргашалхые хараална. Тэрэнэй түрүүшын шатань хадаа ондоо тээhээ ерэhэн ракетые амадан hалгаха 100 ракетэ Гранд-Форкс гэжэ нэгэл газарта тодхохоор хараалагдана. Эды шэнэн ракетэ тодхохонь 1972 оной ракетэдэ эсэргүү обороныи договороор зүбшөөгдэнхэй юм. Энээндэ 21 миллиард доллар гаргашалхаар хараалагдана. Теэд Гранд-Форксын ракетэнүүд дунда Америкые халхалха, харин тэрэнэй зүүн ба баруун талануудынь хамгаалалтагүй үлэхэ гэнэ. Бүхы 50 штадууд дээрэ ракетэдэ эсэргүү "шухэрнүүдые" дэлгээхын тулада Гранд-Форксынхидал адли үшөө 5 тиимэ проект бэелүүлхэ, тус бүхэннинь 12,5 миллиард үнэтэй байха ёhотой ха юм. Гранд-Форксын халхабшые 2004 он болотор байгуулжа дүүргэхээр манифест соо хараалагдана.

Республиканецууд США-е хэhэ нигэжэ хамгаалхые хүсэнэб? Мүнөө ородой болоhон үнөөхил "совет аюулhаа" ба хитад аюулhаа хамгаалха ёhотой юм ха. Үшөө тиихэдэ мүнөө 15 орон баллистическэ ракетэтэй болонхой, харин манай зуун жэлэй түгэсэтэр, тэрэ тоо 20-до хүрэхэ гэhэн баримтануудые ЦРУ тунхагланхай.

Энэ болбол республиканецуудай программа болоно. Тэрэнйие бодото дээрэнь бэелүүлжэ эхилхын тулада тэдэнэр конгрессээр тусхай хуули абхуулжа, энээниие яажа бэелүүлжэ эхилхэ тухайгаа проект дурадхаха гэhэн эрилтэ обороныи министр Уильям Перриин үмэнэ табиха түсэбтэй.

Харин демократууд баhал "гулабхаануд" бэшэшье hаа, тиимэ ехэ мүнгэ гаргашалhанай үлүү гэжэ тоолодог. Росси Хитад хоёртой тэнсүү ядерно-ракетнэ хүсэтэй шэнэ гүрэнэй бии болотор, адагынь 10 жэл хэрэгтэй гэжэ Пентагон тоолоно. Мүнөө Гранд-Форксто бүрхөөг барингүй, тулалдаанай болодог талмайе ракетээр хамгаалха системэ байгуулбал дээрэ гэжэ тэдэ хэлэдэг. Жэшээнь, "Пэтриот" гэдэг ракетэ, мүн дайсанай ракетые уттан сарадаг "Таад" гэhэные улам hайжаруулбал шухала гэнэ. "Одоной дайнай" программые хожомшог аад, тиимэ ехэ бэшэ хэмжээгээр бэелүүлбэл дээрэтэхэ гэжэ демократууд тоолоно.

Миннеаполис, США.

Манай тайлбари

...ЯАЖА ТҮЛЭГДЭХЭБ?

Байгша оной мартын 1-hээ "Хүдөөлүүлгэ ба хүдөөлүүлгын хэрэг" гэhэн федеральна хуули хүсэндөө орохо болобо. Тус хуулиин ёhоор, пенсионернүүдэй наhа барахада хүдөөлүүлгэдэ хабаатай гаргашануудые Россин Федерациин Пенсионно жасаhаа, харин ажаллажа ябадаг эрхэтэдэй, хуулиин наhа гүйсөөгүй үхибүүдэй наhа барахада Россин Федерациин социальна страхованиин жасаhаа мүнгэн түлэгдэхэ ёhотой гэжэ хэлэгдэhэн байна.

Тус федеральна хуули манай Буряад республикада хэр зэргэ дүүргэгдэнэб гэhэн асуудалаар манай корреспондент Буряад республикын Пенсионно жасада, мүн республикын социальна страхованиин жасын харюусалгата хүдэлмэрилэгшэдтэ хандаба.

Социальна страхованиин жаса ажаллажа байhан эрхэтэдэй, мүн хуулиин наhа гүйсоогүй үхибүүдэй наhа барахада, эгээн доодын хэмжээнэй салин хүлhэнэй 5 дахин хэмжээнэй мүнгэ түлэдэг болоhон байна.

Зүгөөр республикын пенсионно жаса пенсионернүүдэй наhа барахада эгээн доодын хэмжээнэй салин хүлhэнэй 5 дахин хэмжээнэй мүнгэ даб дээрэ түлэхэ аргагүйбди гэжэ тайлбарилаа. Тус асуудалаар Буряад Республикын Правительствын тусхай тогтоол хэрэгтэй, тиимэhээ жасын зүгhоо Правительствада бэшэг эльгээгдэнхэй гэжэ мэдээсэбэ.

Сэрэгэй алба хаагшадай наhанhаа нүгшэхэдэ, сэрэгэй министерствэнүүд ба албан зургаануудай хүсөөр хүдөөлүүлэгдэхэ ёhотой юм гэжэ федеральна хуули соо хэлэгдэнэ.

ЕРЭЭДҮЙН АВТОМОБИЛЬ

Огто хүнэй хабаадалгагүйгөөр ябадаг, автомат аргаар жолоодогдодог автомобиль Япондо бүтээгдээд, түрүүшын туршалга гаража байна. Энэ машина хэр түргөөр ябахаяа, хайшаа годирхөө, хаалгануудые тойрожо гарахаяа өөрөө тодорхойлдог, бури абяата дохёошье үгэдэг.

Американ экспертнүүдэй үридшалан хэлэhээр, автомат аргаар автомобилиие жолоодолго, тухайлхада, 2015 он багаар хэрэглэгдэжэ эхилхэ. Харин ерээдүйн зуун жэлэй тэн багаар машина-рободууд автомобильна замуудай бүрин эрхэтэ эзэдынь болохо. Гэбэшье япон мэргэжэлтэд энэ болзорые пилээд ойртуулха аргатай. hаяхан түрүүшынгээ гурбан километр ябаhан гүйсэд автомат жолоодолготой автомобиль ухаалаг бүтээгшэд 2010 он болотор тэрэниие олоор үйлэдбэрилэн гаргажа эхилхэ түсэбтэй.

Японой зарим автомобиль бүтээгшэд гүйсэд компьютерлагдаhан машинануудай бии болохо сагые хүлээнгүйгөөр, ерээдүйн тэрэ машиныи зарим узелнуудые мүнөөнэй "юрын" автомобильнуудта ашаглажа эхилхэ юм ха.

(ИТАР-ТАСС).

МВД-hээ мэдээсэнэ

hЭРИМЖЭТЭЙ ЯБАГТЫ

Хүнэй хармаанhаа гү, али өмнэнэрнүүдэй баряад ябаhан сүүмхэ соohоо мүнгэ хулгайлагшад hүүлэй үедэ олошороо. Үнгэрөөд байhан ба байгша оной хоёр hарын туршада республика дотор 151 хулгай хэгдэhэн байна. Тиихэдээ хүнэй пальтогой хармаан соohоо мүнгэ hуулиhан 32 ушар элирүүлэгдээ. Энээнhээ гадна эхэнэр зоной сүүмхэ отолжо, тэндэhээнь мүнгэн болон бусад документнүүдые хулгайлhан 50 ушар тодоруулагдаа.

Хүнэй хармаан, сүүмхэ соohоо мүнгэ хулгайлагшадай дилэнхи олониинь хуулиин наhа гүйсоогүй хүбүүд басагад болоно. Эдэнэр хаанашье hурадаггүй, ажал хэдэггүй. Зарим түрэлхид үхибүүдээ хулгай хэгты гэжэ газааташань гаргадагшье юм ха. Тэдэнэйнгээ баян олзотой ерэхэдэнь, урмашуулжа мүнгэ үгэдэгшье бүлэнүүд элирүүлэгдээ.

Иимэ үхибүүд хүнэй олоороо түлхисэлдэн трамвай, автобусуудта hууха үедэнь лэ юумыень хулгайлжа үрдинэ. Эдэнэрэй диилэнхинь "Элеватор", "Дэлгүүр", "Саяан" гэhэн буудалнуудта "олзо" бэдэрэн, хүнэй үймоон соогуур hүндэлнэ.

ХУЛГАЙЛАГДААШЬЕ hАА, АМИДЫ БАЙБА

Байгша оной февралиин hүүлшын долоон хоногой туршада республика болон Улаан-Удэ хотодо 445 гэмтэ ябуулга хэгдэбэ. Тэдэнэй 280-ниинь халуун мүрөөрнь мүшхэгдэжэ баригдаа. Энэ үе соо табан хүн алуулаа, тэдэнэй гурбаниинь элирүүлэгдээ. Эндэ хоёр нарай үхибүүдээ алаад, хаяhан эхэнүүд тодоруулагдаагүй. Тиихэдэ үнгэрhэн үе соо хүндэ зорюута добтолжо сохиhон, дээрмэдэhэн 23 ябадал тодоруулагдаа. Эдэнэр бултадаа баригдажа, хуулиин харюусалгада хабаадуулагдаха болобо. Энээнhээ гадна хулгай хэhэн 33 ушар баhал саг соогоо элирүүлэгдэhэн байна. Жэшээнь, баг үмдэhэн гурбан хүн Тарбагатайн районой Вознесеновкэ hууринай хамhабаринн ажахын хоёр харуулшаниие сохижо, 6 толгой малыень абаашаhан байгаа. Хулгайшад эдэ малаа эзэгүй орхигдоhон фермэ соо хааhан байба. Шалтагааниинь гэхэдэ, эдэ малые ашаха машинагүйдөө гү, али ондоо нэгэ ушар тохёолдожо, хулгайлагдаhан малынь амиды байба бшуу. Мүн Зэдын аймагай Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой Дээдэ-Үшөөтэйн азарга декабрь hарада үгы болоhон юм. Харин тэрэнь Петропавловка тосхоной айлай хашаа соohоо олдоо. Хулгай хэhэн хүнүүдынь баригдаа. Мүн энэ аймагай хулгайгаар агнуури хэжэ, гүрөөhэ, хандагай олоор аладаг хүйхэршүүл баhал баригдаха баатай болоо. Нэгэ үдэрэй туршада 13 хүн баригдажа, хуулиин харюусалгада хабаадуулагдаба. Эдэнэрэй нэгэ хэдыень эндэ дурдалтай. Захааминай аймагай Харацайн совхозой, Улэгшэнэй таряашанай ажахын мал адуулагшад. Дүтэлүүрэй ажахын жолоошон, мүн спортын талаар инструкторааp хүдэлдэг эдэнэр хада уулаар ябажа, зүбшөөлгүйгөөр агнуури хэдэг байба. Эдэнэрэй олзоборилhон ангай ехэ тооной мяхан, буу hомотоёо хуряагдажа абтаа.

БОЛЬНИЦА СООhОО ТУШААГДАА

Кабанскын районой Выдрино тосхоной нэгэ айлай газааhаа "Тойота-Тайнаузер" машина хулгайлагдаhан юм. Зүгөөр энэ машина хэн хулгайлаа хаб гэhэн hураг суу арбаад хоногой туршада тосхоной хүн зоной дунда тарahан байгаа. Хулгайшан, 1975 ондо түрэhэн Василий С. Выдринэй больницада ороhон байба. Шалтагааниинь гэхэдэ, тэрэ "Тойото" машинаар гүйлгэн гэхэдээ, нарhа мүргэжэ, ехээр гэмтэhэн байба бшуу.

А. КЫШТЫМОВ.

Дайнай ветеран тухай

МҮЛЬhЭТЭ ДАЛАЙДАШЬЕ ШЭНГЭЭГҮЙ

Баруун Европын олон гүрэнүүдые фашис Германиин ганса нэгээрнь ээмдэжэ эхилhэн хүшэр бэрхэтэй үе hэн. Банзаргаша хүбүүнэй үбгэн баабайнь Дугар, Жамбал, Цыбжит хүбүүд дайн дажар хараагүй. Дархита-Хуурай нютагhаа холуур ябажа үзөөгүй байгаа.

—Тэрээхэн харагдажа байhан Тудхалта хадын үбэр талада арбаад үрхэтэ айлнууд ажаhуудаг бэлэй. Урда тээмнай Шэлэнтэ хада зурыжа, үльгэр домогой гоё hайхан үзэгдэл hануулдаг hэн—гээд, Банзаргаша Балданович Жамбалов Хори hууринhаа холо бэшэ, урда таладань оршодог мүнөө АММОНАЛ гэжэ газар тээшэ заагаа бэлэй.

Фашис Германиин дайнда бэлдэхэдэнь манайшье гүрэн миин байгаагүй ааб даа. Бага колхозууд хамтаржа, хүсэ шадалтай томо колхоз, совхозууд байгуулагдаhан, ажахын элдэб hалбаринуудта хүдэлхэ мэргэжэлтэд олоор бэлдэгдэжэ эхилээ hэн. Банзаргаша Балданович Хэжэнгын аймагай Доодо-Худанай Ворошиловай нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлжэ байхадаа, Хэжэнгын МТС-эй дэргэдэ нээгдэhэн трактористнуудые бэлдэдэг курса дүүргэhэн, удаань Татауровай станци дээрэ комбайнер-бригадирнуудые бэлдэлэг найма hарын курса дүүргээд, бригадираар хүдэлжэ эхилээ hэн. Тэрэ үеэр залуу хүбүүн Ширапов Цыренин-Доржо нүхэртэеэ сэрэлэй албанда татагдаа.

—Гостиницын урда, мүнөө олон магазинуудай нээгдэhэн байшанда, тэрэ үедэ военкомат байгаа. Ашаанай олон автомашинада hуутаад, харгыдаа хоножо ябаад, Улаан-Үдэеэ хүрөө бэлэйбди. Город дээрэ банида оруулhыень мартадаггүйб. Маниие байлгаhан Серовой нэрэмжэтэ клубта митингын болоhониие hайн hанагшаб,—гээд Банзаргаша Балданович хөөрөө hэн.

Сэрэгэй албанда түрүүшынхиеэ абтаhан хүбүүдые товарна вагондо hуулгаад, энэ поезд зүүн зүг барин шэглээ. Лазогой нэрэмжэтэ станци дээрэ нютагайнгаа хүбүүн, дайнай hүүлдэ "Югославиин партизан" гэжэ алдаршаhан Цыренин-Доржо нүхэртэеэ хахасаха баатай болоо hэм,—гэжэ Б. Жамбалов дурсаба.

Банзаргаша Балданович Владивосток хотоhоо холо бэшэ оршодог Сучан станци дээрэ үлэhэн юм.

Нютагай хүбүүнэй энэ газарта яhала удаахан болзорой туршада сэрэгэй hуралсал гараад байхада, нэгэтэ hүни дайшалхы дохёо абтажа, олон зониие hуулгаhан паровоз баруун фронт тээшэ зорёо hэн. Энэ үеэр дайн түлэг дундаа ябажа, манай ороной олон хото городууд, хүдөө hууринуудфашистнуудай гарта оронхой байhан юм.

Зүүн талаhаа нэмэлтэ хүсэ шэрэжэ ябаhан поезд үдэр, hүнишье тогтонгүйгөөр хүрэхэ газартаа ерээ hэн.

—Улаан-Үдэ хото соогуур hүни гараhан байгаабди. Аяар холоhоо асарагдаhан шэнэ сэрэгшэдые Хойто зүгэй флодто абаашаад, нэгэ аэродром дээрэ буулгаhан юм. Манай флодто линкорнууд, эсминецүүд, уhан доогуур ябадаг онгосонууд, торпеднэ катернуудяhала олон байгаа бэлэй. Сэрэгэй үедэ манай флодой морягууд, уhан сэрэгшэд оронойнгоо хойто зүгэй хилые ехэ наринаар хамгаалдаг байhан юм. Би өөрөө хэдэн жэлэй туршада уhан сэрэгтэ алба гарахадаа, оройдоол нэгэ дахин Зэдын аймагай буряад хүбүүнгэй уулзаhан, богонихон сагай туршада хөөрэлдэhэн байнаб.

Нэгэтэ торпеднэ катертаа hуунхай, арба гаран солдадууд хилэеэ харууhалжа ябаа hэмди. Гэнтэ хаанаhаабдаа немецүүдэй самолёдууд бии боложо, манай торпеднэ катерые бомбодожо эхилээ hэн. Нэгэ бомбонь манай торпеднэ катерые оножо, тэрэмнай хүйтэн уhанда шэнгэжэ эхилээ. Торпеднэ катер шэнгэжэ эхилхэдээ, уhаяа, дээгүүрнь тамаржа ябаhан бүхы зониие татажа абаашадаг гэжэ дуулаhан, мэдэхэ хадаа энэ газарhаа түргэхэн холодохо гэжэ шиидээд, уhанда орohон хубсаhа хунарайнгаа хэды хүндэшье hаа, хамаг хүсэ шадалаа гарган, тамаржал гараа гээшэ hэмди. Гэнтэ мэдэн гэхэдээ, аяар холо ябашанхай, үсөөхэн зон амиды үлэнхэй байгаа бэлэйбди. Тиигэбэшье мүльhэтэй хүйтэн уhан соо үни байхын аргагүй hааб даа,—гэжэ Банзаргаша Жамбалов Хойто мүльhэтэ далайда шэнгэн алдаhанаа, хөөрөө бэлэй.

—Бомбодуулhанайнгаа hүүлдэ зарим хубүүд трюм соогоо уhа залгижа байгаад, шэнгэжэ байhан тухайгаа рацяар дуулгаhан, пароход эльгээхые гуйhан байгаа,—гээд тэрэ хөөрөөгөө үргэлжэлүүлээ hэн.

—Манай Хойто зүгэй флодые даажа байhан адмирал Писунов манда hанаагаа зобожо, удаан хүлеэнгүй, торпеднэ катер эльгээhэн юм.

—1944 ондо манай Хойто зүгэй флодто маршал Мерецков ерэжэ, манай сэрэгшэдэй амжалтатай добтолгонууд тухай хөөрэжэ үгөө hэн.

Манай флодой сэрэгшэдэй добтолгодо орохын урда тээ бүлэг хүбүүдые Польшын Данциг хото эльгээhэн юм. Тэдэнэрэй тоодо бишье оролсоhон байнаб. Бидэ тэндэhээ флодто хэрэглэгдэхэ бүхы түхеэрэлгэнүүдые, хэрэгсэднүүдые, запас частынуудые абажа, өөhэдтөө асарха байгаабди. 5-6 сүүдхэ ябажа, энэ хото хүрөө hэмди.

Данциг—Польшын томо портово хото байгаа. Энэ хотодо Эхэ орондоо урбаhан манай Власовска армиин үлэгдэлнүүд шэбээлэнхэй байгаа hэн. Тэдээнтэй нэгэ сүүдхэ тэмсэжэ, дараа бэлэйбди. Тиигэhээр байтарнай Балтийска флодой уhан сэрэгшэд ерэhэн юм.

Банзаргаша Балданович Жамбалов дайн сэрэгэй дүүрhэнэй hүүлдэ жэл тухай албаяа үргэлжэлүүлээд, гэртээ табигдаhан юм.

Хойто зүгэй флодто алба хэжэ, дайгаа даралсаhан залуу хүбүүн Банзаргаша Балданович Жамбалов амгалан ажабайдалдаа ороод байхадаа, элдэб ажалда хабаадаа, ехэнхидээл хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа.

Мүнөө Хойто зүгэй флодой уhан сэрэгшэ ябаhан Банзаргаша Балданович наhанайнгаа амаралтада гараhаар үнинэй. Зургаан үхибүүдэй дүрбэниинь багшанар болонхой юм. Наhатай боложо ябаhан дайнай ветеран мүнөө арбан долоон ашанар, зээнэртэй, тэдэнэрээ ехэнүүд болгоходонь, hургахадань туhалалсажал байhаар.

Б. ЛАЙДАПОВ.

СПОРТ

Гэр бүлөөрөө сэбэр агаарта.

Н. БУРМАКИНАЙ фото.

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар "БАМ-ай хибэс" гэжэ бүхэроссин мүрысөөн hаяхан Тындэ хотодо болобо. Саха (Яхад) болон Буряад Республикануудай, Амарай ба Шэтын областьнуудай, Красноярска болон Хабаровска хизаарнуудай 200 шахуу барилдаашад энэ мүрысөөндэ хабаадаhан байгаа. Буряад ороной түлөөлэгшэд эдэбхитэй hайнаар барилдаа гээд тэмдэглэлтэй. Тиигэжэ 3 хүбүүднай өөhэд өөhэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илажа, Россин спортын мастерай нормативуудые дүүргэбэ. Тусхайлбал, Чингис Дондоков эгээл хүнгэн шэгнүүртэ шалгараа. Бэлигтэ Жаргалов, Алексей Олин гэгшэд 57 болон 62 килограммай шэгнүүртэн соohоо түрүү hуури эзэлжэ, алтан медальнуудаар шагнагдаhан байха юм.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Кроссой урилдаагаар Россин Федерациин түрүү hуури эзэлхын түлөө мүрысөөн Кисловодск хотодо дүүрэбэ. Буряадай гүрэнэй университедэй оюутан уласхоорондын классай спортын мастер Сергей Федотов эрэшүүлэй дунда 12 километрэй зайда урилдахадаа, 36 минута 07 секунда саг харуулжа, түрүү hуури эзэлээд, Россин чемпион болобо. Тиихэдээ тэрэ энэ нээмэл мүрысөөндэ хабаадаhан Украиныг бэлигтэй оэрхэ урилдаашан Олег Лебедиие 17 секундаар ахижа гараhан байгаа.

Манай республикын түлөөлэгшэд - Улаан-Үдын гарнизоной сэрэгэй алба хаагшад Геннадий Темников, Юрий Чижов гэгшэд 13-дахи, 18-дахи hууринуудые эзэлhэн байха юм. Зүүн Сибириин технологическа университедэй оюутан уласхоорондын классай спортын мастер Анастасия Данчинова эхэнэрнүүдэй дунда 6 километрэй зайда урилдахадаа, эрхим зургаанай тоодо оробо. Эдэнэй амжалтада СССР-эй болон Россин Федерациин габьяата тренер В. Д. Домнин ехэ габьяатан.

Ж. БАТОМУНКОЕВ.

СССР-эй 50 жэлэй ойн нэрэмжэтэ хамтын-хубиин ажахын гүйсэдхэхы директор, Мэлэ нютагай захиргаанай зайhан

СОКТОЕВ

Петр Дареевичэй

гэнтын аюулда орожо наhа барахан ушараар Захааминай аймагай захиргаан, хүдөө ажахын управлени гэр бүлэдэнь, түрэлхидтэнь, дүтынь хүнүүдтэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редакторай орлогшо С.Д.РИНЧИНОВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г.Х., ДОНДОГОЙ Ц.Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М.Ж. (харюусалгата секретарь), ОЧИРОВ С.Д., ПИНТАЕВ В.И. (хэблэлэй директор) ЦЫРЕНДОРЖИЕВ Ц.Б. (редактор), САМБЯЛОВА Т.В.

Манай адрес:
670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэhэг 4170. Хэблэлдэ тушаагдаhан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэhэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 7724.

Редакцийн телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшодорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таhагууд: политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон hургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, олонниитын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; орлуулын - 2-67-81; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.